

วารสาร
ประวัติศาสตร์
ธรรมศาสตร์

THE THAMMASAT

JOURNAL

OF

HISTORY

พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในโลกตะวันตก: World History กับ Global History*

วัชระ สินธุประมา

Vachara Sindhuprama

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

* บทความวิจัยชิ้นนี้เขียนขึ้นจากส่วนแรกของงานวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในวิชาศึกษาทั่วไปของมหาวิทยาลัยไทย” โดยหยิบยกสาระส่วนที่ว่าด้วยพัฒนาการของมโนทัศน์ของนักวิชาการตะวันตกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลก ทั้งที่เรียกเป็น “world history” และ “global history” เพื่อวิเคราะห์ผลที่มีต่อพัฒนาการของมโนทัศน์เรื่องดังกล่าวในหมู่นักวิชาการไทยในส่วนตัวไป

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งสำรวจศึกษาพัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในวงวิชาการตะวันตก เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในบริบทของการศึกษาและวงวิชาการไทย

ผลการวิจัยโดยสรุปแสดงให้เห็นว่า ความหมายและความสำคัญของ “ประวัติศาสตร์โลก” กับพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ของมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลก เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและปรับเปลี่ยนไปด้วยกันอย่างแยกไม่ออก โดยเริ่มตั้งแต่ร่องรอยในงานเขียนประวัติศาสตร์ชิ้นแรกของโลกตะวันตกในสมัยกรีกเฮลเลนิก ผ่านประวัติศาสตร์นิพนธ์คริสเตียนที่อธิบายประวัติศาสตร์โลกภายในกรอบกำหนดแห่งเทวลิขิต การเข้าสู่โลกสมัยใหม่จนถึงความพยายามแยกแยะประวัติศาสตร์รัฐออกจากความเชื่อทางศาสนาในสมัยแห่งภูมิธรรม การก่อตัวของวิชาชีพประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 ซึ่งมุ่งเน้นงานเชิงลึกและกลายเป็นเงื่อนไขที่ครอบงำแบบเชิงพื้นที่ในการเขียนประวัติศาสตร์ ผลสืบเนื่องจากสงครามโลกที่มีต่อการเขียนประวัติศาสตร์โลกในเชิงปรัชญา และเพื่ออุดมคติแห่งสันติภาพ กระบวนการทางประวัติศาสตร์กับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ นักประวัติศาสตร์อาชีพในศตวรรษที่ 20 ประวัติศาสตร์โลกาภิวัตน์กับที่มาของ global history ลงท้ายด้วยคุณูปการจากการเรียนรู้มโนทัศน์ประวัติศาสตร์โลกที่จะพึงมีสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์โลก ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตก

Abstract

A survey research on the development of concepts of world history and global history that could be brought to use within the contexts of Thai education and academicians.

Research result reveals that meaning and significance of “world history” have evolved inseparably from the historiographical development of the concepts of world history. The starting point was from the trace within the first history work in Hellenic Greek; later, followed by Christian historiography portraying world history under the Divine Providence, the early modern world until the move toward secularization during the Enlightenment, the birth of the history profession in the 19th century limiting space/area framework for historical studies, consequences of the world wars leading to the writing of philosophical world history and peace history of the world, historical process and the development of social science theories, professional historians and world history in late 20th century, and history of globalization or global history. The paper sums up with the contribution of learning world history/global history to the study of history in Thailand

Keywords: world history, global history, western historiography

1. บทนำ

แม้กระแสโลกาภิวัตน์ หรือ Globalization จะได้กลายเป็นเรื่องราวของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญและเป็นที่สนใจของสาธารณชนอย่างมากที่สุดในปัจจุบัน แต่ประวัติศาสตร์รวมทั้งประวัติศาสตร์นิพนธ์ของกระบวนการดังกล่าวกลับยังไม่ได้รับการเอาใจใส่มากนักในวงวิชาการไทยเมื่อเทียบกับสถานะที่ได้เกิดขึ้นและดำเนินอยู่ในวงวิชาการสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการตะวันตก ขณะที่คำว่า “โลก” ในภาษาไทยเพียงคำเดียวสามารถใช้แทนความหมายที่หลากหลาย คำว่า “ประวัติศาสตร์โลก” ของไทยจึงเป็นคำรวมที่ใช้เรียกปรากฏการณ์หลายอย่าง หลายการตีความ และหลายความหมาย ซึ่งกำลังดำเนินไปพร้อมๆ กันในวงวิชาการตะวันตก อาทิ ความต่างหรือการแบ่งแยกกระหว่าง world history กับ global history เป็นต้น ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงคำที่เคยใช้กันมาแต่ก่อน เช่น universal history หรือ มโนทัศน์ก้าวหน้าที่ขยายขอบเขตกว้างขึ้นไปอีก เช่น big history อีกด้วย

การสำรวจ และศึกษาพัฒนาการของมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก” ในโลกตะวันตก จึงเป็นทั้งสาระและกระบวนการที่น่าสนใจและมีความจำเป็นสำหรับวงวิชาการไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องโลกาภิวัตน์กับผลที่มีต่อวงวิชาการและความเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญา ซึ่งในกรณีของประวัติศาสตร์โลกนี้จะมีความสำคัญตรงแก่นเรื่องของการก้าวข้ามกรอบพรมแดนของรัฐชาติที่เป็นขอบเขตกำหนดขอบเขตเขียนประวัติศาสตร์ในช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่านมา และ

ประวัติศาสตร์นิพนธ์กระแสหลักของไทยก็ยังคงยึดโดยอยู่ในกรอบความเป็นประวัติศาสตร์ชาติดังกล่าวอย่างมั่นคง การเหลื่อมมองออกไปข้างนอกเพื่อทำความเข้าใจกับทางเลือกและโอกาสใหม่ๆ ในการวางกรอบการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ยังค้ำชูหลักการของศาสตร์นี้ให้ดีขึ้นจึงน่าจะเป็นงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ชิ้นหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสนับสนุนการศึกษาและการใช้ประโยชน์จากการศึกษา “ประวัติศาสตร์โลก” ตามกระแสสากล ที่จะสามารถนำมาใช้กับบริบทของการศึกษาและวงวิชาการไทย

ขอบเขตของการวิจัย

สำรวจศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในความหมาย ความสำคัญ และพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์โลก ทั้งในกรณีของ world history และ global history ตามมโนทัศน์ของนักวิชาการตะวันตก ประวัติศาสตร์โลก ในความหมายที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ เป็นประวัติศาสตร์ตามความหมายและความสำคัญที่มาจากวงวิชาการตะวันตก จึงมีนัยการรับรู้และกรอบมโนทัศน์ที่พัฒนามาตามขอบเขตการรับรู้ของนักคิดตะวันตกเป็นสำคัญ ภายใต้กรอบความเป็นไปได้ในเชิงเทคนิคของระเบียบวิธีและเงื่อนไขของผู้วิจัย สาระสนเทศว่าด้วยความหมายและพัฒนาการของประวัติศาสตร์โลกในงานชิ้นนี้จึงจะเน้นอยู่ที่เนื้อหาซึ่งได้รับการนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษหรือได้รับการถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาอังกฤษเป็นหลัก

อนึ่ง ในการที่จะเชื่อมโยงเรื่องของประวัติศาสตร์โลกเข้ากับวิชาศึกษาทั่วไปของอุดมศึกษานั้น วงวิชาการของสหรัฐอเมริกามีความผูกพันเชิงพัฒนาการกับรอบคิดและปฏิบัติการในเรื่องวิชาศึกษาทั่วไปมาอย่างเข้มข้นมากกว่าในดินแดนอื่นๆ สาธารณะโดยรวมของงานวิจัยนี้จึงมีน้ำหนักที่เอนเอียงไปในแนวทางมโนทัศน์ของนักวิชาการอเมริกัน อย่างไรก็ตาม มิใช่ว่าวงวิชาการอเมริกันจะมีความสนิทสนมกลมเกลียวและคล้อยตามกันไปเสมอ แต่ในความเป็นจริงนั้น มีพลวัตอันเข้มข้นและต่อเนื่อง รวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์กับวงวิชาการในพื้นที่อันหลากหลายทั่วโลก จึงมีน้ำหนักความสำคัญพอเพียงที่จะนำมาใช้เป็นแกนหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้

วิธีดำเนินการวิจัย

การรวบรวมข้อมูล โดยการวิจัยเอกสาร (documentary research) ทั้งนี้ ในส่วนที่เกี่ยวกับพัฒนาการของแนวคิดและมโนทัศน์เรื่อง “ประวัติศาสตร์โลก - world / global history” ใช้เอกสารที่เป็นหนังสือ รายงานการวิจัย บทความวิจัยและบทความวิชาการ ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ ตลอดจนแหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรอื่นๆ ทั้งที่เป็นภาษาต่างประเทศ (เน้นภาษาอังกฤษ และงานที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ) และภาษาไทย

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) และนำเสนอผลงานในรูปแบบบทความวิจัยและรายงานผลการวิจัย

ทบทวนผลงานที่เกี่ยวข้องและการนำมาศึกษา

ผลงานที่เป็นหลักฐานประวัติศาสตร์โลกโดยตรง ที่เป็นงานชิ้นสำคัญของโลกตะวันตกได้รับการนำมาพิจารณา นับตั้งแต่งานประวัติศาสตร์ชิ้นแรกของเฮโรโดตัส และงานชิ้นสำคัญอื่นๆ จากยุคคลาสสิกที่อยู่ในขอบข่ายสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์โลก อย่างไรก็ตามการติดตามผลงานเหล่านี้ไม่อาจทำได้ในระดับปฐมภูมิ จึงเป็นการอ่านบทแปลหรือบทวิเคราะห์ที่เป็นภาษาอังกฤษอีกทอดหนึ่ง

สำหรับงานเขียนเชิงประวัติศาสตร์โลกของตะวันตกที่เข้าสู่สมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 18 พอจะสามารถนำมาศึกษาพิจารณาได้ เพราะในส่วนใหญ่เป็นภาษายุโรปอื่นๆ นอกเหนือจากภาษาอังกฤษก็มักจะมีการแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้ว งานที่เป็นชิ้นหลักซึ่งเรียกได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์โลกตามนิยามปัจจุบันได้ นับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 เช่น งานของ Spengler, Wells หรือ Toynbee จะนำฉบับภาษาอังกฤษมาใช้ศึกษาได้

อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ยังอยู่ในระดับของการสำรวจศึกษา จึงจะยังไม่ได้นำผลงานประวัติศาสตร์โลกเหล่านั้นทั้งหมดมาอ่านในแบบวิเคราะห์ด้วบท เนื่องจากไม่ใช่วัตถุประสงค์ของการศึกษา แต่จะเป็นการพิจารณาเพื่อหาความเชื่อมโยงกับมิติของประวัติศาสตร์โลกเป็นสำคัญ

เมื่อเข้าสู่สมัยใกล้ปัจจุบันและงานร่วมสมัย จึงมีการศึกษาพิจารณาอย่างละเอียดมากขึ้น โดยดูจากงานเขียนในรูปแบบของตำราประวัติศาสตร์โลก ที่เขียนโดยนักประวัติศาสตร์คนสำคัญในแวดวงประวัติศาสตร์โลก อาทิ William H. McNeill, L.S. Stavrianos หรือ

Peter N. Stearns เป็นต้น

ในส่วนของงานทุติยภูมิ ที่เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์เรื่องราว นั้น หนังสือที่ให้ภาพรวมของสถานะร่วมสมัยของประวัติศาสตร์โลก ซึ่งเป็นที่รู้จักและอ้างอิงกันอย่างแพร่หลายที่สุดเล่มหนึ่ง คือ *Navigating World History: Historians Create a Global Past* ของ Patrick Manning¹ ได้ให้สาระการอธิบาย วิพากษ์ วิวิจารณ์ การศึกษาประวัติศาสตร์โลก นับตั้งแต่การนิยามและวิวัฒนาการของประวัติศาสตร์โลก (ในสองภาคแรก) ไปจนถึงการแนะนำอย่างเจาะลึกเกี่ยวกับ การศึกษา การวิเคราะห์ และการวิจัยประวัติศาสตร์โลก ที่เชื่อมโยงกับศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ไปจนถึงหลักสูตรการเรียนการสอน และงานที่จะต้องทำต่อไปในอนาคต (ในสามภาคท้าย)

งานของนักวิชาการคนสำคัญอีกหลายคนได้ให้ภาพรวมของนิยาม ความสำคัญ และพัฒนาการของมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลก เอาไว้ เช่น Peter Stearns ผู้เขียน *World History: The Basics*² ซึ่งเป็นผลงานทันสมัยที่มีได้ให้ความรู้เพียงระดับพื้นฐานเท่านั้น Stearns มีผลงานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกมาก่อนหน้านี้อีกหลายทศวรรษ เขาเป็นผู้เขียนและเป็นบรรณาธิการหนังสือชุดประวัติศาสตร์โลกที่ชื่อ *Themes in World History* (ของสำนักพิมพ์ Routledge ที่มีฐานในอังกฤษ) รวมทั้งยังมีผลงานต่อเนื่องในแหล่งสารสนเทศที่มีการเผยแพร่ทางเครือข่ายออนไลน์อย่าง *World History Connected* ด้วย

¹ Patrick Manning, *Navigating World History: Historians Create a Global Past* (New York, N.Y: Palgrave/Macmillan, 2003).

² Peter N. Stearns, *World History: The Basics* (London: Routledge, 2011).

ความเคลื่อนไหวและการสร้างผลงานเพื่อสถาปนาการค้นคว้าวิจัยและการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โลกให้เป็นกลุ่มสาขาวิชาเอกเทศสาขาหนึ่งของมหาวิทยาลัยอเมริกัน เริ่มต้นในกรอบมโนทัศน์ของ world history ตั้งแต่ต้นคริสต์ทศวรรษ 1980 จากการก่อตั้ง World History Association (WHA) และเริ่มจัดการประชุมประจำปีตั้งแต่ ค.ศ. 1982 จนกระทั่งเริ่มออกวารสารวิชาการของตนคือ *Journal of World History* ในปี 1990 พัฒนาการในช่วงนี้ได้รับการเล่าเรื่องและวิเคราะห์ไว้โดย Gilbert Allardyce อย่างละเอียดในบทความ “Toward World History: American Historians and the Coming of the World History Course” ในฉบับปฐมฤกษ์ของ *JWH*³ รวมถึง Jerry Bentley ผู้ร่วมก่อตั้ง WHA มีผลงานการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์โลกอยู่ใน *Shapes of World History in Twentieth-Century Scholarship* (1996)⁴ และเขียนบทความ “Why Study World History?” ลงใน *World History Connected* ในปี 2007⁵ เป็นต้น

ตั้งแต่การสิ้นสุดของสงครามเย็นและการปะทุของกระแส “โลกาภิวัตน์” คือ Globalization วิวัฒนาการของการเขียนประวัติศาสตร์โลกอีกสายหนึ่งได้ขยายการเติบโตขึ้นภายใต้ร่มของ “global history” ซึ่ง

³ Gilbert Allardyce, “Toward World History: American Historians and the Coming of the World History Course,” *Journal of World History* 1:1 (Spring 1990), 23 - 76.

⁴ Jerry H. Bentley, *Shapes of World History in 20th Century Scholarship* (Washington, D.C.: Amer Historical Assn, 1995).

⁵ Jerry H. Bentley, “Why Study World History,” *World History Connected* 5, no. 1 (October 2007), <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/5.1/bentley.html>.

ได้มีผลงานที่อธิบายนิยามและการตีความสืบต่อกันมา อาทิในหนังสือ *The New Global History* ของ Bruce Mazlish (2006)⁶ หรือ *What is Global History?* ของ Pamela K. Crossley (2008)⁷ เป็นต้นกระแสของ Global History ได้เติบโตสืบเนื่องมาทั้งในอเมริกาและยุโรป มีการออกวารสาร *Journal of Global History* (2006) จัดตั้งศูนย์ศึกษาทางวิชาการและวิจัยในสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำ ซึ่งมีกิจกรรมและบริการไปถึงการจัดทำฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และการติดต่อสื่อสารผ่านช่องทางเครือข่ายดิจิทัลด้วยเช่นกัน

ในส่วนงานของไทยนั้น บทความนี้ขอยกตัวอย่างผลการสำรวจงานบางชิ้นเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับงานของตะวันตกซึ่งจะนำมาวิเคราะห์ในอีกส่วนหนึ่งของงานวิจัย โดยงานเขียนชุดใหญ่ที่สำคัญชิ้นแรกน่าจะเป็นงานของหลวงวิจิตรวาทการ ในชุด “*ประวัติศาสตร์สากล*” (11 เล่ม) ตีพิมพ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2472 - 2474⁸ อยู่ในลักษณะของการรวบรวมเอาประวัติศาสตร์ต่างๆ เข้ามาไว้ด้วยกัน และยังเน้นการใช้ประวัติศาสตร์ตะวันตกเป็นศูนย์กลาง งานเขียนโดยนักวิชาการหรืออาจารย์มหาวิทยาลัย คือ หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่ ยังคงใช้ชื่อว่า *ประวัติศาสตร์สากล* และเขียนในแนวอารยธรรม ตั้งแต่เรื่องกำเนิดโลกมนุษย์ตามโครงเรื่องแบบตำราตะวันตก แต่ก็รวมเรื่องของจีนและอินเดีย

⁶ Bruce Mazlish, *The New Global History* (New York: Routledge, 2006).

⁷ Pamela Kyle Crossley, *What Is Global History* (Cambridge, UK: Polity, 2008).

⁸ วิจิตรวาทการ, *ประวัติศาสตร์สากล* (พระนคร: โรงพิมพ์วิริยานุกาพ, 2472).

เอาไว้อย่างละเอียดด้วย⁹

จนถึง พ.ศ. 2499 จึงได้เห็นหนังสือ *ประวัติศาสตร์โลก* ของสิริ เปรมจิตต์ ซึ่งจัดพิมพ์เป็นชุด 5 เล่ม ครอบคลุมตั้งแต่ “ยุคดึกดำบรรพ์ พันล้านปี” มาจนปัจจุบัน¹⁰ ผู้เขียนได้อ้างอิงผลงานของ H.G. Wells เป็นแหล่งข้อมูลที่ล้ำค่า จากนั้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 2500 สารของ *ประวัติศาสตร์สากล* ได้เข้าไปอยู่ในหลักสูตรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา มากขึ้น เช่น งานของ ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรี ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 เป็นต้น มา¹¹ ส่วนในระดับมหาวิทยาลัยนั้น ผลงานที่น่าจะนำมาเป็นตัวอย่าง ของการเชื่อมโยงได้ชัดเจนที่สุดชิ้นหนึ่ง คือ การแปลหนังสือของ William H. McNeill ในชื่อ *ประวัติศาสตร์โลก* โดยสุจิตรา วุฒิสถียร และคณะ ซึ่งเป็นอาจารย์ประวัติศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2519 (ค.ศ. 1976) นั่นเอง¹²

ผลงานและแหล่งสารสนเทศทางวิชาการที่กล่าวมานี้ เป็น ตัวอย่างจากการสำรวจเบื้องต้นที่ชี้ให้เห็นความตื่นตัวและความสนใจ ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องประวัติศาสตร์โลก ซึ่งครอบคลุมทั้งช่วงเวลา

⁹ ทองที่mayı ทองใหญ่, *ประวัติศาสตร์สากล* (พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ บรรณาการ, 2481).

¹⁰ สิริ เปรมจิตต์, *ประวัติศาสตร์โลก แต่ยุคดึกดำบรรพ์ 2 พันล้านปีถึง ปัจจุบัน* (พระนคร: ส. ธรรมภักดี, 2499).

¹¹ แสงโสม เกษมศรี, *ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน* (ค.ศ. 1453-1914) (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517).

¹² วิลเลียม เอช. แมคเน็ลล์, *ประวัติศาสตร์โลก*, แปลโดย สุจิตรา วุฒิสถียร และคณะอื่น ๆ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2519).

และประเด็นการศึกษาทั้งในทางกว้าง ยาว และลึก งานวิจัยชิ้นนี้เลือกศึกษาข้อมูลและความเห็นที่เน้นภาพทางยาวเพื่อนำมาเปรียบเทียบคู่ขนานกับพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ในส่วนที่สามารถเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลก เพื่อการอธิบายบริบทของสังคมและวงวิชาการไทยต่อไปได้

อภิปรายสรุปผลการวิจัย

การสรุปผลการวิจัยลงอย่างย่อๆย่อมทำให้ต้องละเลยการอธิบายและทำความเข้าใจประเด็นที่เป็นองค์ประกอบต่างๆ ไปเสียบ้าง โดยในการนำเสนอเพื่อให้เห็นประเด็นหลักในแต่ละเรื่องหรือแต่ละตอนนั้น จะใช้ผลงานหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนเป็นตัวอรรถในการพิจารณาและอภิปราย กับทั้งโดยธรรมชาติของงานทางด้านประวัติศาสตร์ จะพยายามรักษาเค้าโครงตามลำดับเวลาก่อนหลังเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มองเห็นพัฒนาการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเท่าที่หลักฐานข้อเท็จจริงจะบ่งบอกเช่นนั้น

2. ประวัติศาสตร์โลก: ความหมายและความสำคัญ ในพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์

ความหมาย ความสำคัญ และพัฒนาการเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ของมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลก เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและปรับเปลี่ยนไปด้วยกันอย่างแยกไม่ออก คำนิยาม ประวัติศาสตร์โลก (world history) เป็นไปอย่างกว้างขวางหลากหลาย อีกทั้งยังเลื่อนไหลไปตามบริบทของช่วงเวลาในการนิยามตามยุคสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง

สามทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งกระแสการเปลี่ยนแปลงในกรอบโลกาภิวัตน์ ทวีอิทธิพลสูงมากในทุกมิติของสังคม รวมทั้งในแวดวงวิชาการ ทำให้มโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับโลกาภิวัตน์ ดังเช่น ประวัติศาสตร์โลก ปรับเปลี่ยนไปตามพลวัตแห่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วย จึงมีการศึกษาประวัติศาสตร์โลก (global history) เพิ่มขึ้นมาอีก จนอาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ของประวัติศาสตร์โลกนั้น กลายเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจและมีนัยสำคัญทางวิชาการของตนเองอยู่ด้วย

ในคำนิยามอย่างกว้างแบบหนึ่ง ประวัติศาสตร์โลก ก็คือ การศึกษาประวัติศาสตร์จากมุมมองของโลก ซึ่งเน้นการเชื่อมต่อ (connections) ระหว่างผู้คนและชุมชนทั้งหลาย โดยผ่านทางการค้า การอพยพ เครือข่ายอื่นๆ และสถาบันต่างๆ¹³ ดังเช่นที่นักประวัติศาสตร์โลกคนสำคัญอย่าง Patrick Manning นิยามคำประวัติศาสตร์โลกไว้อย่างสั้นที่สุดว่าเป็น “เรื่องราวของการเชื่อมต่อภายในสังคมโลกของมนุษย์”¹⁴ ในเวลาไม่นานมานี้มโนทัศน์เรื่อง “การเชื่อมต่อ” ได้เข้ามาดบังแก่นเรื่องที่เคยมีอิทธิพลสูงอยู่ก่อนหน้านี้ คือ “อารยธรรม” นอกจากนี้ยังเพิ่มเติมสาระการศึกษาตามหัวข้อใหม่ๆ เช่น การเคลื่อนย้าย การพลัดถิ่น พื้นที่ชายขอบ ภาวะลูกผสม หรือการผสมผสานทางอัตลักษณ์ เป็นต้น

งานวิจัยชิ้นนี้จึงไม่ตั้งเป้าหมายที่จะกำหนดคำนิยามของประวัติศาสตร์โลก หรือแสวงหาคำนิยามที่ดีกว่าหรือดีที่สุด แต่จะมุ่ง

¹³ Janny De Jong, “World history: a brief introduction,” (2011), 2. [http://www.rug.nl/research/portal/publications/world-history--a-brief-introduction\(03f07613-16de-495d-a314-04f591a66eae\)/export.html](http://www.rug.nl/research/portal/publications/world-history--a-brief-introduction(03f07613-16de-495d-a314-04f591a66eae)/export.html).

¹⁴ Manning, *Navigating World History*, 3.

สำรวจพัฒนาการของมโนทัศน์ที่กำหนดความหมายและความสำคัญตามบริบทเงื่อนไขแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัยนั้น

3. ตามหาจุดเริ่มต้นของมโนทัศน์ การเขียนประวัติศาสตร์โลก

ตามกรอบคิดของนักวิชาการตะวันตก การเขียนประวัติศาสตร์ในมโนทัศน์ที่อาจเรียกได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์โลกแบบหนึ่งนั้น น่าจะเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยกรีกเฮลเลนิก โดย Herodotus (495-425 BCE) อาจนับเป็นผู้เริ่มเขียนประวัติศาสตร์โลกคนแรก เมื่อพิจารณาภายในบริบทแวดล้อมของโลกทัศน์ การรับรู้ และองค์ความรู้ที่ปรากฏในสมัยนั้น ทั้งนี้ตั้งแต่การประเมินต่อมาในสมัยโรมัน Cicero ยกย่องว่าเฮโรโดตัสเป็นผู้ที่ใส่ใจในวัฒนธรรมและสังคมของผู้คนที่หลากหลายอย่างกว้างขวางมากสำหรับยุคสมัยของตน เฮโรโดตัสเขียนถึงดินแดนและผู้คนที่อยู่ข้างเคียงจนถึงไกลโพ้นจากโลกของกรีกเฮลเลนิก เขากล่าวไว้เองว่าเขาประสงค์ที่จะ “เก็บรักษาความทรงจำแห่งอดีต ด้วยการบันทึกความสำเร็จอันน่าอัศจรรย์ทั้งของเราเองและของผู้คนแห่งเอเชีย”¹⁵ เขาใช้หลักฐานจากทั้งคำบอกเล่า พยานวัตถุทางโบราณคดี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในการเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นบนดินแดนสามทวีปผ่านช่วงเวลายาวนาน เมื่อเปรียบเทียบกับวิสัยทัศน์ของ Thucydides (471 - 400 BCE) ผู้มีชื่อเสียงในแง่มุมมองวิเคราะห์วิพากษ์ประวัติศาสตร์การเมืองของกรีกในช่วงเวลาถัดจากงานของเฮโรโดตัส จะเห็นได้ว่างาน

¹⁵ Patrick O'Brien, “Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global history,” *Journal of Global History* 1, no. 1 (March 1, 2006), 7.

เชิงลึกของวิถีชีวิตที่สครอບคลุมกรอบประเด็นการพิจารณาในพื้นที่อันแคบ และช่วงเวลาที่ยาวนานกว่ามาก เพราะเขาใส่ใจแต่เรื่องความขัดแย้งระหว่างชนชาติกรีกด้วยกันเองเท่านั้น ความแตกต่างระหว่างงานของนักประวัติศาสตร์กรีกทั้งสองนี้ดูจะกลายเป็นพื้นฐานของความแตกต่างในการกำหนดกรอบพื้นที่และประเด็นอันเป็นสาระของการเขียนประวัติศาสตร์สืบต่อมาจนถึงสมัยใหม่หรือปัจจุบันด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงเวลาต่อมาทั้งในสมัยกรีกเฮลเลนิสติก และสมัยโรมัน มีนักประวัติศาสตร์เพียงไม่กี่คนที่สนใจจะเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับโลกทั้งหมดอันเป็นที่รู้จักกันในสมัยนั้น (หมายถึงบริเวณที่ไม่เกินไปกว่ายุโรป เอเชีย และตอนเหนือของแอฟริกา) ถึงแม้ว่าพวกเขาจะอาศัยอยู่ในจักรวรรดิที่มีการติดต่อสัมพันธ์ผ่านการสู้รบและการค้าขายกับผู้คนและวัฒนธรรมในวงกว้างออกไป (ในโลกแอฟริกาเหนืออาหรับ เปอร์เซีย อินเดีย ไปจนถึงจีน) แต่นักประวัติศาสตร์สมัยคลาสสิกส่วนมากจะให้ความสำคัญอยู่กับยุโรปเป็นหลัก นักประวัติศาสตร์โรมันที่มีชื่อเสียงอย่าง Livy หรือ Tacitus ต่างก็เน้นเรื่องราวของการเมืองภายในโรม และมีขอบเขตการเล่าเรื่องไม่เกินกว่าสงครามชายเขตแดนของจักรวรรดิโรมันเท่านั้น

4. โลกทัศน์ของนักประวัติศาสตร์คริสเตียน:

สมัยจักรวรรดิโรมัน-ยุคกลาง-จนถึงต้นสมัยใหม่

ตามคำนิยามแบบหนึ่ง คัมภีร์ไบเบิลและคำอธิบายที่สืบเนื่องกับพระคัมภีร์ของชาวคริสเตียนนับเป็นประวัติศาสตร์โลกที่เริ่มกล่าวถึงตั้งแต่การสร้างโลกและจุดเริ่มต้นของมนุษยชาติ นักประวัติศาสตร์ยิวและคริสเตียนเป็นผู้เริ่มต้นขนบการเขียนแบบบรรยายตามกำหนดของ

พระผู้เป็นเจ้า (providential narratives)

โลกของผู้เขียนเหล่านั้นจึงเป็นโลกตามความหมายเชิงปรัชญาและความเชื่อ ในขณะที่ผู้คนซึ่งเป็นสาระอยู่ในประวัติศาสตร์ตามขนบดังกล่าวก็จะเป็นมนุษย์กลุ่มที่พระเจ้าทรงเลือกไว้แล้ว (ในกรณีของยิว) หรือผู้ที่รับเชื่อในพระคริสต์ (คริสเตียน) เป็นหลักสำคัญ ถึงแม้ว่าผู้คนที่อาศัยอยู่ในทวีปยุโรปอันเป็นขอบเขตทางภูมิศาสตร์แห่งอาณาจักรของพระคริสต์ (Christendom) ตลอดเวลาของยุคกลาง จะมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามหรือการติดต่อทางการค้าและการรับเอาวิทยาการต่างๆ เข้ามาจากโลกอิสลามและดินแดนที่ไกลออกไป เช่น อินเดียหรือจีน แต่การรับรู้และความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกเหล่านั้นส่งผลน้อยมากต่อมโนทัศน์และขนบการเขียนประวัติศาสตร์แบบคริสเตียน พวกเขาที่ยืนยันต่อมาอีกหลายร้อยปีตามความเชื่อที่ว่าประวัติศาสตร์โลกเป็นส่วนหนึ่งในแผนการที่พระเจ้าวางไว้สำหรับมนุษยชาติ (คริสเตียน) และการอธิบายแผนดังกล่าวแม้จะซับซ้อนเข้าใจยากเพียงใดก็ต้องเป็นไปตามแนวทางเทววิทยาของศาสนจักรเท่านั้น¹⁶ ข้อยืนยันเมื่อถึงปลายศตวรรษที่ 17 ปรากฏในงานเขียนเรื่อง *Discourse on the Universal History* ของ Jacques-Bénigne Bossuet บิชอปนักเทศน์และนักเทววิทยาผู้มีชื่อเสียงชาวฝรั่งเศส ซึ่งผู้เขียนอธิบายการเกิดขึ้นและล่มสลายของอาณาจักรหรือจักรวรรดิในประวัติศาสตร์โลกยุคโบราณ ตั้งแต่อียิปต์บาบิโลเนียถึงกรีก โรมัน จนกระทั่งสิ้นสุดที่การสวมมงกุฎของจักรพรรดิชาเลอรัมาญ ว่าล้วนเป็นไปตามกระบวนการแห่งเทวลีขิต (Divine

¹⁶ William H. McNeill, "The Changing Shape of World History," *History and Theory* 34, no. 2 (1995), 9.

Providence)¹⁷ Bossuet เดินตามรอย Thomas Aquinas¹⁸

ตั้งที่ระบุว่าจุดหมายปลายทางที่สุดแห่งกระบวนการทางประวัติศาสตร์ก็คือ นครแห่งพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ (The City of God) อันเป็นนิรันดร์นั่นเอง

5. สมัยใหม่ของยุโรป และการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์

การเดินทางและการค้นพบดินแดนใหม่ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 ทำให้ยุโรปหลายวงล้อมอันเป็นกรอบทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความรู้สึกนึกคิดที่เคยถูกโลกอิสลามกีดกันเอาไว้ ข้อมูลข่าวสารจากดินแดนห่างไกลทั่วโลกหลั่งไหลเข้าสู่ยุโรป รวมถึงเรื่องราวเกี่ยวกับดินแดนและผู้คนที่ชาวยุโรปไม่เคยรู้จักมาก่อน เช่น จากทวีปอเมริกา เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเขียนประวัติศาสตร์เฉพาะแต่ในเชิงขอบเขตและปริมาณ แต่ยังคงควบคู่ไปกับพัฒนาการของกระแสฆราวาสนิยม (secularism)¹⁹ ที่ก่อร่างขนบใหม่ทางการเขียนประวัติศาสตร์ซึ่งแยกออกมาจากขนบเดิมของศาสนจักร แม้จะใช้เวลากว่าสองศตวรรษหลังจาก “การค้นพบโลกใหม่”

¹⁷ Patrick J. Barry, “Bossuet’s ‘Discourse on Universal History,’” *The Catholic Historical Review* (1934), 273.

¹⁸ Saint Thomas Aquinas (1225 - 1274) นักเทววิทยาผู้ยิ่งใหญ่แห่งยุคกลาง ผู้แต่ง *Summa Theologiae*.

¹⁹ การแยกอิทธิพลของศาสนาหรือศาสนจักรออกจากรัฐ ซึ่งในกรณีของยุโรปสมัยใหม่มีพัฒนาการของแนวคิดที่ชัดเจนตั้งแต่สมัยแห่งภูมิธรรมหรือ The Enlightenment ในคริสต์ศตวรรษที่ 18

และการก้าวเข้าสู่ “สมัยใหม่” ของประวัติศาสตร์ตะวันตกก็ตาม²⁰

ในศตวรรษที่ 18 ในช่วงสมัยแห่งภูมิธรรม หรือ The Enlightenment และปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องจากสมัยดังกล่าว นักคิดนักเขียนหลายคนตั้งคำถามกับวิธีการอธิบายประวัติศาสตร์ในฐานะงานบันเทิง ประสบการณ์ของมนุษย์ตามแบบที่เคยเป็นมาภายในกรอบของคัมภีร์ไบเบิลและเทววิทยาคริสเตียน Giambattista Vico (1668 - 1744) และ Johann Gottfried Herder (1744 - 1803) ต่างเชื่อว่าเจตน์จำนงและการกระทำของมนุษย์สามารถกำหนดเหตุการณ์ความเป็นไปต่างๆ ได้²¹ อย่างไม่ดีในกรอบของประวัติศาสตร์โลกทั้งสองคนยังเป็นคริสเตียนที่เน้นความสำคัญของยุโรป ขณะที่นักเขียนคนสำคัญของยุคสมัย คือ Voltaire (1694 - 1778) เขียนประวัติศาสตร์ที่ขยายมากกว่ายุโรปตะวันตก²² เขาขยายความสนใจออกไปสู่ความเชื่อ ขนบประเพณี และวัฒนธรรมของผู้คนในโลกภายนอกที่ชาวยุโรปได้ทำความรู้จักมากขึ้นในการวิพากษ์สังคมและการเมืองการปกครองของยุโรปวอลแตร์และนักเขียนร่วมสมัยแห่งภูมิธรรมอีกหลายคนมองออกไปยังดินแดนนอกยุโรป เช่น จีนและโลกอิสลาม เพื่อแสวงหาแบบจำลองที่จะนำมาเปรียบเทียบกับระบบการเมือง การจัดรูปแบบทางสังคม ความเชื่อทางศาสนา ตลอดจนนโยบายทางเศรษฐกิจของโลกตะวันตกในเวลานั้น²³ Jean-Jacques Rousseau (1712 - 1778) ตั้งคำถามและวิพากษ์ประเด็นเรื่องความเหนือกว่าของอารยธรรมตะวันตกที่เคยยึดถือกันมา ในกระบวน

²⁰ O'Brien, "Historiographical Traditions," 10.

²¹ McNeill, "Changing Shape of World History," 11.

²² Stearns, *World History*, 7.

²³ O'Brien, "Historiographical Traditions," 10.

การเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์นี้ นักคิดนักเขียนในสมัยดังกล่าวจึงได้จัดตำแหน่งแห่งที่ของยุโรปและอาณาจักรแห่งพระคริสต์เสียใหม่ในบริบทของประวัติศาสตร์โลกตามการรับรู้และองค์ความรู้ที่ได้สะสมเพิ่มพูนกันมาในช่วงเวลาสองร้อยปีก่อนหน้านั้น

อย่างไรก็ตาม แม้แต่ในสมัยแห่งภูมิธรรมเองก็ยังมีแนวคิดที่แตกต่างหลากหลายออกไป นักคิดบางคนยังไม่มีความสนใจหรือให้น้ำหนักความสำคัญกับภูมิปัญญาและความสำเร็จของผู้คนและสังคมในโลกตะวันออกมากนัก ยิ่งไปกว่านั้นกระแสลדתทอนการไ้ยุโรปเป็นศูนย์กลางที่ก่อตัวขึ้นในสมัยนั้นยังต้องประสพภาวะชะลอดตัวอันเนื่องมาจากความเป็นไปทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาต่อมาหลายปัจจัยประกอบกันเป็นเวลาอีกราวสองศตวรรษนับตั้งแต่ช่วงหลังจากการปฏิวัติฝรั่งเศสและสงครามนโปเลียน (1789 - 1815) การขยายอำนาจของจักรวรรดินิยมตะวันตกออกไปสู่เอเชีย แปซิฟิก และแอฟริกา นำมาซึ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจของยุโรป พร้อมกับขยายช่องว่างทางระดับของเทคโนโลยี ศักยภาพทางการผลิต มาตรฐานการครองชีพ และอำนาจทางการเมืองระหว่างโลกตะวันตกกับโลกส่วนที่เหลืออย่างกว้างใหญ่และชัดเจน²⁴

เส้นแบ่งระหว่างผู้คนและสังคมอันเนื่องมาจากการเติบโตของจักรวรรดินิยมตะวันตกในศตวรรษที่ 19 ยังส่งผลต่อการแบ่งแยกกระหว่างรัฐยุโรปด้วยกันเองอีกด้วย ลัทธิชาตินิยมที่เติบโตขึ้นและส่งอิทธิพลอย่างมากในศตวรรษนี้ มีปัจจัยสนับสนุนทั้งจากพัฒนาการของแนวคิดและประสบการณ์เคลื่อนไหวทางการเมืองภายในแต่ละรัฐ ร่วมกับปัจจัย

²⁴ Ibid., 23.

ภายนอกที่มาจากการแข่งขันในการแสวงหาทรัพยากรและรายได้จากการค้าในดินแดนอาณานิคมนอกทวีปยุโรป กระแสชาตินิยมอันรุนแรงส่งผลโดยตรงต่อการผลิตประวัติศาสตร์ที่สร้างความชอบธรรมและเกื้อหนุนต่อการดำรงอยู่และความก้าวหน้าของชาติ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมส่งผลต่อผู้คนจำนวนมากขึ้น เช่น การก่อตัวของสังคมอุตสาหกรรมและชีวิตความเป็นเมือง รวมทั้งพัฒนาการทางการศึกษาที่ขยายสู่ผู้คนจำนวนมากขึ้นโดยเฉพาะในยุโรปตะวันตก การสร้างผลงานทางประวัติศาสตร์ก็ขยายตัวขึ้น ประวัติศาสตร์กลายเป็นวิชาที่เข้าไปอยู่ในหลักสูตรของโรงเรียนทั้งในยุโรปและอเมริกา แต่จุดรวมความสนใจกลับไปอยู่ที่ประสบการณ์ของชาติและการใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชาติ²⁵

6. วิชาชีพประวัติศาสตร์ กับประวัติศาสตร์โลก

ในขณะที่ปัจจัยภายนอกคือจักรวรรดินิยมเพิ่มความสำคัญของยุโรปที่เป็นศูนย์กลาง และชาตินิยมตีกรอบขอบเขตให้นับประวัติศาสตร์ของชาตินั้น ปัจจัยภายในของการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ แนวคิดด้านระเบียบวิธีร่วมกับพัฒนาการของวิชาชีพประวัติศาสตร์ในศตวรรษที่ 19 มีผลอันสำคัญยิ่งต่อความเป็นไปของมนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกในสมัยเดียวกัน

นักวิชาการยุโรปเริ่มสนใจอย่างมากในระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์เชิงประจักษ์ที่เป็นวิทยาศาสตร์หรือตั้งอยู่บนฐานแห่ง

²⁵ Stearns, *World History*, 7.

ข้อเท็จจริง นับตั้งแต่งานของนักประวัติศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ในเยอรมนี คือ Leopold von Ranke (1795 - 1886) ซึ่งวางรากฐานให้ประวัติศาสตร์กลายเป็นงานทางวิชาชีพที่แม่นยำในการนำเสนอภาพอดีตอย่างที่ได้เกิดขึ้นจริง²⁶ ช่วงเวลานี้อาจนับได้ว่าเป็นจุดแห่งการรวมความสนใจไปสู่ความเป็นมืออาชีพ (professional turn) ของบรรดานักประวัติศาสตร์ ซึ่งจะต้องสร้างผลงานที่พึงมีความถูกต้องแม่นยำมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยผ่านกระบวนการค้นคว้าวิจัยอย่างระมัดระวัง สภาวะดังกล่าวดีกรอบให้นักประวัติศาสตร์สนใจและสามารถที่จะทำงานได้กับหัวข้อคำถามที่เฉพาะเจาะจงและครอบคลุมช่วงเวลาอันจำกัดในขอบเขตที่จะเอื้อต่อการค้นคว้าและนำเสนองานที่มีคุณภาพหรือคุณสมบัติดังกล่าวได้เท่านั้น กรอบของการเป็นมืออาชีพในลักษณะดังกล่าวนี้ไม่เอื้อต่อการสร้างผลงานที่เป็นประวัติศาสตร์โลกซึ่งครอบคลุมกรอบเนื้อหาและช่วงเวลาที่กว้างขวาง²⁷ ตัวอย่าง เช่น รังเคเองแม้จะตีพิมพ์งานเขียนเรื่องประวัติศาสตร์สากลอยู่ชิ้นหนึ่ง (*Universal History: The Oldest Historical Group of Nations and the Greeks*, 1884) แต่ก็เน้นอยู่เพียงพื้นที่เมดิเตอร์เรเนียนและยุโรปเท่านั้น²⁸

²⁶ ในช่วงนี้ ประวัติศาสตร์กลายเป็นศาสตร์ทางวิชาการที่สำคัญและมีที่มียุทธศาสตร์ทางในมหาวิทยาลัย โดยเริ่มจากมหาวิทยาลัยในเยอรมนี ดู วิศรุต พึ่งสุนทร, *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556), 388 - 389.

²⁷ Stearns, *World History*, 7 - 8.

²⁸ Jerry H. Bentley, "The Task of World History," in *The Oxford Handbook of World History*, Edited by Jerry H. Bentley (Oxford: Oxford University Press, 2011), 6.

7. ประวัติศาสตร์โลกในรูปปรัชญาจากประวัติศาสตร์ “สมัครเล่น” หรือ “ประชานิยม” สู่วงวิชาการ

ผลรวมของแรงกระตุ้นทางชาตินิยมกับความเคลื่อนไหวสู่ประวัติศาสตร์ที่ถูกต้องแม่นยำมากขึ้นนี้ ทำให้การเขียนประวัติศาสตร์โลกในศตวรรษที่ 19 ไม่คืบหน้ามากนัก จนกระทั่งช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 จึงมีนักประวัติศาสตร์บางคนเสนอผลงานที่ต้องการสะท้อนภาพประสบการณ์ของมนุษย์ในกรอบรวมทั้งโลกแทนที่จะจำกัดอยู่ในระดับชาติหรือภูมิภาค เนื่องจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 ทำให้ได้มีงานเฉพาะทางด้านประวัติศาสตร์ผลิตออกมามากพอสมควร จึงทำชวนต่อการนำมารวบรวมและสังเคราะห์เป็นงานประวัติศาสตร์ที่ครอบคลุมประวัติศาสตร์ของมวลมนุษยชาติ และยังตอบสนองต่อกลุ่มผู้อ่านที่ต้องการเสพประวัติศาสตร์ประชานิยม (popular history)²⁹ มากกว่างานวิชาการที่แคบเฉพาะทางลึกซึ้ง ซับซ้อน และเข้าใจยาก นอกจากนี้ยังภัยพิบัติจากมหาสงคราม (The Great War) หรือที่เรียกกันภายหลังว่าสงครามโลกครั้งที่ 1 ยังก่อความตื่นตระหนก หวาดผวา และพะวงสงสัยในสิ่งผิดพลาดที่เกิดขึ้นกับมวลมนุษยชาติ จึงทำให้ผลงานประวัติศาสตร์โลกเหล่านี้มีส่วนช่วยให้คำตอบ คำเตือน หรือคำปลอบใจสำหรับจิตที่ย่ำแย่หม่นหมองเหล่านั้นด้วย

หนังสือชุดขนาดใหญ่ของ Oswald Spengler ที่พิมพ์ในภาษาเยอรมันและแปลเป็นภาษาอังกฤษภายใต้ชื่อ *Decline of the West* เริ่ม

²⁹ หมายถึงงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เน้นปริมาณผู้อ่านในวงกว้าง เน้นการบรรยายเหตุการณ์อย่างมีสีสันและรายละเอียดชัดเจน มากกว่าการวิเคราะห์เชิงลึกแบบวิชาการ

พิมพ์ในปี 1918 ตามมาด้วยการปรับปรุงแก้ไข การแปล และฉบับย่อ ในช่วงกว่าหนึ่งทศวรรษหลังจากนั้น สเปกเกลดอร์มองว่าการศึกษาระวัติศาสตร์โลกเป็นการทำแบบฝึกหัดอย่างหนึ่งในทางปรัชญา เขามองวัฒนธรรมเหมือนเป็นสิ่งมีชีวิตและประวัติศาสตร์เป็นการเปลี่ยนผ่านที่ไม่รู้จักจบสิ้น³⁰ สาระส่วนใหญ่ในการวิเคราะห์ของเขาคือ วัฒนธรรมของชนชั้นนำ หรืออารยธรรม ที่เขาเน้นการมองผ่านคุณภาพของงานสถาปัตยกรรม วรรณกรรม และประติมากรรม มากกว่าการเมือง การทหาร และช่องทางการค้า แม้ชื่องานของเขาจะประจวบเหมาะกับการสนทนาของนักคิดตะวันตกในยุโรป แต่เขาไม่ได้ตั้งใจมองความเสื่อมถอยนั้นอย่างหดหู่สิ้นหวัง แต่มองการขึ้นและลงของอารยธรรมในเชิงประจักษ์อย่างที่เขาเห็นช่วงชีวิตที่ขึ้นและลงของอารยธรรมเหล่านั้นตามความเป็นจริง

งานของ H.G. Wells คือ *The Outline of History* ตีพิมพ์ในปี 1920 เป็นการสังเคราะห์งานทางประวัติศาสตร์ชิ้นสำคัญๆ ที่มีมาก่อนหน้านั้น เวลส์เป็นนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงโดยเฉพาะอย่างยิ่งนวนิยายวิทยาศาสตร์หลายเล่มที่พิมพ์ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 19 งานประวัติศาสตร์โลกของเขาจึงสืบทอดข้อค้นพบและทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ด้วย ดังเช่น การอธิบายตามทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินที่ปรากฏในตอนต้นเมื่อเขาอธิบายความเป็นมาของมนุษย์ นอกจากนี้จะสื่อสารด้วยข้อความ (text) แล้ว งานของเวลส์ยังแสดงออกด้วยแผนที่และแผนภูมิประกอบอีกเป็นจำนวนมาก เขาแสดงความหวังที่มีต่ออนาคตของสังคมมนุษย์ ดังเช่นที่แสดงออกในแผนที่โลกฉบับหนึ่งใน

³⁰ Bentley, *Shapes of World History*, 4.

ตอนท้ายซึ่งติดป้าย “United States of the World”³¹

Arnold Toynbee นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ เริ่มตีพิมพ์ผลงานขนาดใหญ่ คือ *A Study of History* ตั้งแต่ ค.ศ. 1934 โดยเน้นสำรวจการเกิดขึ้น ความรุ่งเรือง และการล่มสลายของอารยธรรมต่างๆ ในประวัติศาสตร์โลกซึ่งเขาจัดระเบียบอยู่ในกรอบอารยธรรมที่เป็นหน่วยการวิเคราะห์อย่างชัดเจนเป็นระบบมากกว่านักเขียนคนอื่นๆ เขามีมุมมองคล้ายกับสเปกเตอร์ตรงที่เห็นอารยธรรมเป็นเสมือนระบบที่มีชีวิต แต่ยังคงมองไปถึงการสืบทอดหรือเชื่อมต่อกันที่อารยธรรมซึ่งเสื่อมสลายลงอารยธรรมหนึ่งอาจจะส่งต่อไปยังการถือกำเนิดของอารยธรรมใหม่อีกอารยธรรมหนึ่งได้ด้วย ยิ่งไปกว่านั้นทอยน์บียังพิจารณาถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างอารยธรรมกับอิทธิพลที่มาจากภายนอกขอบพื้นที่ของตนด้วย³²

ทั้งสเปกเตอร์และทอยน์บีวิพากษ์วิจารณ์นักประวัติศาสตร์อาชีพที่มีมุมมองพัฒนาการของมนุษย์อย่างคับแคบและง่ายเกินไป อย่างไรก็ตามพวกเขาก็ถูกวิจารณ์โดยนักประวัติศาสตร์อาชีพเช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะงานประชานิยมเหล่านี้ประสบความสำเร็จมากเกินไปในด้านการยอมรับของสาธารณชนและด้านการตลาด งานของทอยน์บีมักจะถูกจับผิดในด้านข้อมูลรายละเอียด หรืองานของเวลส์ถูกมองว่าบางครั้งใช้จินตนาการสุดมคติในอนาคตมากเกินไป โดยภาพรวมงานของพวกเขาถูกมองว่าเป็นงานของพวกมีอสมัครเล่นหรือ

³¹ Manning, *Navigating World History*, 40. เวลส์จินตนาการถึงรัฐบาลโลกที่จะเกิดขึ้นหลังสงครามใหญ่อีกครั้งหนึ่ง.

³² Bentley, *Shapes of World History*, 7.

นักประพันธ์ที่ตอบสนองต่อตลาดของนักอ่านมากกว่าจะเป็นงานประวัติศาสตร์เชิงวิชาการที่ดี³³ และทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์โลกไม่อยู่ในฐานะที่จะได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังจากสถาบันการศึกษาหรือชุมชนมหาวิทยาลัยสืบต่อมาอีกหลายทศวรรษ

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากที่ภัยพิบัติโดยการสู้รบกันระหว่างมนุษย์ได้มาเยือนไปอีกครั้งหนึ่ง และผู้คนเกือบจะทั้งโลกได้รับผลกระทบอันบอบช้ำจากสงครามดังกล่าว สงครามที่เกิดขึ้นถูกเรียกว่าเป็นสงครามโลก มีผลทำให้เกิดความรู้สึกถึงการเชื่อมต่อดังกันอันไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ต่อไป อย่างไรก็ตามเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่เคยมีบทบาทต่อผู้คนในโลกมาก่อนตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 ยังคงมีผลสืบเนื่องต่อมาหลังจากสงคราม ภาวะของระบบอาณานิคมแม้จะถูกตั้งคำถาม ถูกต่อต้าน และถูกบีบบังคับให้เปลี่ยนแปลง แต่ก็ยังมีได้สลายไปอย่างรวดเร็วแม้ดินแดนอาณานิคมส่วนใหญ่จะได้รับเอกราชทางการเมืองภายในช่วงเวลาสองถึงสามทศวรรษ แต่ภาวะความเป็นอาณานิคมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมยังคงมีผลต่อมาอีกหลังจากนั้น ความคิดที่ยึดถือยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) แม้จะได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมากจากสถานะความเสียหายของยุโรปทั้งในเชิงวัตถุและทางด้านจิตใจ แต่ความนิยมในมรดกของยุโรปส่วนหนึ่งกลับถ่ายทอดผ่านไปยังสหรัฐอเมริกา ซึ่งกลายเป็นผู้ถือผลประโยชน์และเกียรติภูมิของ "อารยธรรมตะวันตก" สืบแทนต่อจากยุโรปเองด้วย³⁴ ชาตินิยมยังคงเป็นอุดมการณ์ที่จำเป็นและมีอิทธิพลทั้งในประเทศเอกราชที่เกิดขึ้นใหม่

³³ De Jong, "World history: a brief introduction," 3.

³⁴ O'Brien, "Historiographical Traditions," 33 - 34.

และในประเทศอดีตเจ้าอาณานิคมดั้งเดิม เงื่อนไข่มวลเหล่านี้เป็น ปัจจัยกำหนดลักษณะของการสร้างงานประวัติศาสตร์หลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ซึ่งยังคงดำเนินต่อไปในกรอบมแดนของชาติที่แต่ละ ประเทศจะต้องมีประวัติศาสตร์ชาติอันเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของตนเอง ถึงกระนั้นก็ตาม พัฒนาการของมโนทัศน์บางส่วนที่จะเกื้อหนุนต่อการรับรู้และการประกอบสร้างสิ่งที่จะกลายเป็น ประวัติศาสตร์โลกยังคงดำเนินต่อมา ภายใต้รูปแบบ เงื่อนไข่มวล และ วัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันในช่วงเวลาประมาณสี่ทศวรรษ (คือ จนถึง ทศวรรษ 1980)

8. ประวัติศาสตร์โลกเพื่ออุดมคติแห่งสันติภาพ: โครงการจัดทำ *ประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ* (*History of Mankind*) โดย UNESCO

โครงการสำคัญในยุคหลังสงคราม ซึ่งเป็นที่รับทราบกันอย่าง กว้างขวางในระดับโลกก็คือ การจัดพิมพ์*ประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ* (*History of Mankind*) ขนาดใหญ่ 6 เล่มจบ โดยมี UNESCO เป็นผู้ สนับสนุนงบประมาณและการดำเนินการ³⁵ งานชิ้นนี้จะเป็นส่วนสำคัญ ในภารกิจของยูเนสโก ซึ่งเป็นองค์กรขับเคลื่อนทางด้านสังคมและ วัฒนธรรมขององค์การสหประชาชาติ ภายใต้เงื่อนไข่มวลอันเป็นผลกระทบ มาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องมาจากอุดมคติหรือความฝันที่จะสร้าง โลกใหม่ หลังจากยุคสมัยแห่งการทำลายล้างและบาดแผลสงคราม ผู้นำ

³⁵ สามารถดูรายละเอียดโดยตรงได้ที่เว็บไซต์ทางการของ UNESCO คือ <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/history-of-humanity/> (เข้าถึงเมื่อ 22 สิงหาคม 2559)

ทางการเมืองโลกคนสำคัญ อาทิ นายกรัฐมนตรีอังกฤษ - Clement Atlee เคยกล่าวไว้ว่า “สงครามเริ่มขึ้นที่ในใจของมนุษย์” อันมีความหมายสืบทอดที่ว่า ดังนั้นการปกป้องสันติภาพจึงต้องเริ่มที่ใจของมนุษย์ โครงการประวัติศาสตร์โลกของยูเนสโก เกิดจากการเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างความรู้สึกร่วมกันแห่งมนุษยชาติขึ้นมาใหม่³⁶ เป็นมนุษยชาติที่เป็นอิสระเสรีและมีความเสมอภาค สบล้างการแบ่งแยกกีดกันทางเชื้อชาติ ประวัติศาสตร์ฉบับใหม่นี้จะเป็นการนำเสนอแนวใหม่ คือเป็นประวัติศาสตร์โลกที่พยายามหลบเลี่ยงจากเรื่องราวการต่อสู้ทางการเมือง มุ่งสู่การสร้างสันติภาพ³⁷ โครงการประวัติศาสตร์โลกขึ้นนี้ได้รับความสนใจและการสนับสนุนจากนักประวัติศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงหลายคน อาทิ Arnold Toynbee และ Lucien Febvre (ผู้บุกเบิกสำนักประวัติศาสตร์อันนาลส์)

สำหรับเฟบวร์ การศึกษาประวัติศาสตร์มนุษยชาติแนวสันติในรูปแบบใหม่ จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยขยายความรู้อันเป็นสากลเกี่ยวกับโลกทั้งมวล เพราะเขาเชื่อว่าปัญหาการเขียนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมานั้นขาดความสมบูรณ์และเน้นความเป็นชาติมากเกินไป Febvre ก่อตั้ง *Journal of World History* ขึ้นใน ค.ศ. 1953 ซึ่งเน้นการรับบทความที่ใช้มุมมองข้ามวัฒนธรรมด้วย เขาเขียนในฉบับปฐมฤกษ์ของวารสารว่า หนังสือประวัติศาสตร์โลกเล่มใหม่ของยูเนสโกจะไม่นำเสนอเรื่องของวีรบุรุษ ผู้เกิดมาเพื่อฆ่า ปล้นและเผาทำลาย ประวัติศาสตร์เล่มใหม่นี้จะไม่ส่งเสริมความเกลียดชัง จะไม่เชิดชูชาติใหญ่เหนือชาติ

³⁶ Paul Betts, “Humanity’s New Heritage: Unesco and the Rewriting of World History,” *Past & Present* 228, no. 1 (August 1, 2015): 251 - 253.

³⁷ Allardyce, “Toward World History,” 31.

เล็กๆ เพราะทุกชาติล้วนมีส่วนร่วมในภารกิจอันยิ่งใหญ่ของโลก ประวัติศาสตร์คือสันติภาพ³⁸

Joseph Needham นักชีวะวิทยาและนักประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ (history of science) ผู้มีชื่อเสียงแห่งมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เป็นผู้มีบทบาทสำคัญอีกคนหนึ่งในการวางกรอบแนวคิดในหนังสือประวัติศาสตร์ของยูเนสโก เขาเป็นผู้เรียบเรียงหนังสือชุด 24 เล่มเกี่ยวกับ *วิทยาศาสตร์และอารยธรรมในจีน Science and Civilization in China* (เริ่มตีพิมพ์ตั้งแต่ ค.ศ. 1954) ซึ่งเขาเสนอว่าความรู้ของจีนมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการค้นพบทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของโลกสมัยโบราณจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15 เขาเชื่อว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแกนหลักแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเพราะปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการส่งผ่านความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นที่มาส่วนใหญ่ของสิ่งที่เราเรียกว่าอารยธรรม³⁹

โครงการหนังสือประวัติศาสตร์โลกของยูเนสโกนี้เน้นลักษณะสำคัญสามประการ ประการแรกคือการบันทึกปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (cultural interaction) ที่แตกต่างจากแนวการอธิบายประวัติศาสตร์อารยธรรมหลักของมนุษย์ อันเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่ผลงานของ Spengler Toynbee และนักเขียนที่มีชื่อเสียงอีกหลายคนในแนวการพิจารณาดังกล่าว โดยการที่ยูเนสโกเน้นพัฒนาการและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การแบ่งยุคสมัยทางภูมิศาสตร์การเมืองแบบคลาสสิกไม่ได้เป็นแกนการ

³⁸ Betts, "Humanity's New Heritage," 257 - 258.

³⁹ Betts, "Humanity's New Heritage," 259.

ดำเนินเรื่องในประวัติศาสตร์โลก แต่เป็นการเน้นอารยธรรมโลก (เอกพจน์) ที่แบ่งปันร่วมกันผ่านทางการค้า การเดินทาง การอพยพย้ายถิ่น หรือการแลกเปลี่ยนทางภูมิปัญญา แม้กระทั่งสงครามในกรณีที่สงครามนั้นมีอิทธิพลต่อการแลกเปลี่ยนและการมีปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ประการที่ 2 คือการเน้นเรื่องสันติภาพ ซึ่งตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่าประวัติศาสตร์ของอารยธรรม ดังเช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือ ศิลปะนั้นจะผืนกรวมรัฐประชาชาติเข้าด้วยกัน ในขณะที่การเน้นเรื่องปัจจัยทางการเมืองการทหารมีแต่จะแบ่งแยกรัฐเหล่านั้นออกจากกัน และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งได้โดยง่าย ประการที่ 3 คือการปฏิเสธการใช้ยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentrism) ซึ่งแนวทางดังกล่าวเริ่มปรากฏตั้งแต่การวางเค้าโครงของหนังสือจากอิทธิพลของ Febvre และ Needham ตลอดจนถึงช่วงการเรียบเรียงและจัดพิมพ์ อาทิ ในเล่มที่ 4 (ครอบคลุม ค.ศ. 1300 - 1775) ที่มี Louis Gottschalk เป็นบรรณาธิการนั้น ในส่วนที่ว่าด้วยศาสนาหลักของโลกได้กล่าวถึงศาสนาคริสต์ไว้ท้ายที่สุด ต่อจากฮินดู พุทธ ขงจื้อ ซินโต อิสลาม และยิว

อย่างก็ตาม บริบทของสถานการณ์ร่วมสมัยได้เป็นอุปสรรคสำคัญของการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์โลกชุดนี้ ภายใต้เงื่อนไขความขัดแย้งของสงครามเย็น สหภาพโซเวียตปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าวตั้งแต่ต้น โดยระบุว่าเป็นงานของพวกนายทุนและเจ้าอาณานิคมกับทั้งยังอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ นักคิดมาร์กซิสต์มีมุมมองการอธิบายประวัติศาสตร์โลกที่แตกต่างกันออกไป อาทิ การโต้แย้งว่า สงครามไม่ได้เริ่มจากในใจของมนุษย์ แต่เกิดจากเงื่อนไขทางวัตถุ การสร้างความเข้าใจร่วมกันในระดับนานาชาติไม่สามารถอธิบายสาเหตุของสงครามได้และไม่สามารถที่จะป้องกันการ

เกิดสงครามขึ้นอีกได้ในอนาคต⁴⁰ สหภาพโซเวียตมีปฏิริยาตอบโต้โครงการของยูเนสโกด้วยโครงการของตนเอง โดยใน ค.ศ. 1953 สภาสังคมศาสตร์แห่งโซเวียตได้รับมอบหมายให้เรียบเรียงประวัติศาสตร์โลกชุดยาว 10 เล่มที่ตั้งอยู่บนแนวการอธิบายตามอุดมการณ์มาร์กซิสต์เป็นหลัก ในเวลาต่อมาหลังจากยุคสตาลินและผู้แทนของสหภาพโซเวียตเข้ามีส่วนร่วมพิจารณางานเขียนประวัติศาสตร์ของยูเนสโก งานดังกล่าวก็ถูกวิจารณ์ว่าให้ภาพที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ตลอดจนความเป็นไปทางเศรษฐกิจและสังคมของโซเวียต ปฏิริยาดังกล่าวทำให้โครงการนี้ต้องยืดเยื้อล่าช้าไปอีกหลายปี

ไม่เพียงแต่ความแตกต่างทางอุดมการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจเท่านั้นที่สะท้อนปัญหาของการเรียบเรียงประวัติศาสตร์โลกฉบับที่พยายามสร้างสันติบนฐานแห่งความเป็นกลางนี้ ผู้นำและองค์กรทางศาสนาที่สำคัญต่างแสดงปฏิริยาคัดค้านต่อสาระและการนำเสนอผลงานดังกล่าว ศาสนจักรโรมันคาทอลิกเห็นว่า *ประวัติศาสตร์แห่งมนุษยชาติ* ชุดนี้จัดทำโดยคนไม่มีศาสนาหรือคนที่ไม่เชื่อในพระเจ้า คริสต์ศาสนาถูกลดทอนความสำคัญและคุณูปการทางจิตวิญญาณที่ได้มีและพึงมีต่อมวลมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นในเชิงกรอบแนวคิด น้ำหนักเชิงปริมาณ หรือลำดับความสำคัญที่ปรากฏในการเรียบเรียงงานชิ้นนี้ สถานการณ์ยิ่งเลวร้ายลงเมื่อยูเนสโกประกาศจุดยืนและรณรงค์ในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน (human rights) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา องค์กรยืนยันว่าความผาสุกของสังคมมนุษย์ขึ้นอยู่กับวิวัฒนาการของสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนเป็นประจักษ์พยานแห่งภราดรภาพของมนุษย์ และสันติภาพแห่งโลกขึ้นอยู่กับ

⁴⁰ Allardyce, "Toward World History," 38.

กับการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมและเป็นสากลท่ามกลางการเน้นย้ำเรื่องสิทธิมนุษยชนดังกล่าวในฐานะสิ่งที่เป็นมรดกตกทอดร่วมกันของเผ่าพันธุ์มนุษย์นั้น คริสต์ศาสนาแทบจะไม่ได้รับการกล่าวถึงบทบาทและความสำคัญอันใดเลย จุดยืนและการเคลื่อนไหวของยูเนสโกในเรื่องนี้ จึงยิ่งตอกย้ำและขยายปฏิบัติการต่อต้านจากสถาบัน องค์กร และบุคลากรทางศาสนาที่มีต่อโครงการประวัติศาสตร์โลกไปพร้อมกันด้วย⁴¹

จากเงื่อนไขและอุปสรรคนานาประการดังกล่าวอย่างข้างต้นหลังจากเริ่มโครงการนี้มาได้เกือบสี่สิบปี คณะกรรมการของยูเนสโกก็ต้องยอมรับความผิดหวังในอันที่จะได้รับฉันทามติจากทุกฝ่ายในทุกประเทศที่จะมีประวัติศาสตร์โลกฉบับหนึ่งร่วมกัน ในเบื้องต้นคณะกรรมการล้มเลิกโครงการที่จะจัดทำหนังสือตำราเรียนร่วมนั้นสำหรับ “โรงเรียนโลก” เพราะตระหนักแล้วว่าผู้คนที่แตกต่างกันย่อมต้องการประวัติศาสตร์ที่แตกต่างกัน พวกเขาต้องการประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์อารยธรรมของเขาเอง และเขาก็ต้องการประวัติศาสตร์โลกของเขาเองเช่นกัน⁴² โดยที่ก่อนหน้านี้ หลุยส์ ก็อตซ์ลด์ ผู้รับหน้าที่เป็นบรรณาธิการของเล่มที่ 4 ก็ได้ข้อสรุปว่าการเขียนประวัติศาสตร์โลกที่จะสร้างความชอบธรรมอย่างเท่าเทียมให้กับทุกคน พร้อมกับที่จะไม่สร้างความรู้สึว่าเป็นปฏิบัติต่อผู้ใดเลยนั้น เป็นงานที่เกินกว่าความสามารถของตนจะทำได้ จึงขอยุติบทบาทการเป็นบรรณาธิการ⁴³

⁴¹ Betts, "Humanity's New Heritage," 268 - 270.

⁴² Allardyce, "Toward World History," 37.

⁴³ Ibid., 34.

ถึงแม้ว่าในที่สุดโครงการผลิตประวัติศาสตร์โลกดังกล่าวจะไม่สามารถบรรลุผลได้ตามที่ยูเนสโกตั้งเป้าหมายเอาไว้ แต่การติดตามเรื่องราวความเป็นมาและเป็นไปของโครงการนี้เอง สามารถให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาและสะท้อนแง่คิดเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์โลกได้เป็นอย่างดีเรื่องหนึ่ง และทำให้เข้าใจการปรับเปลี่ยนท่าทีและบทบาทของยูเนสโก ดังเช่นการให้น้ำหนักความสำคัญเรื่อง “มรดกโลก” (World Heritage) ที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบัน

9. กระบวนการทางประวัติศาสตร์ กับทฤษฎีทางสังคมศาสตร์

ในขณะที่โครงการประวัติศาสตร์โลกของยูเนสโกประสบปัญหาการบรรลุ “เป้าหมาย” โดยใช้ประวัติศาสตร์เป็นเครื่องมือ นั้น แวดวงวิชาการหลังสงครามโลกครั้งที่สองก็มีพัฒนาการที่สำคัญซึ่งส่งผลกระทบต่อความเป็นไปเชิง “กระบวนการ” ของการสร้างงานประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการอันเป็นผลมาจากความเคลื่อนไหวของนักสังคมศาสตร์ที่สร้างทฤษฎีเพื่อวิเคราะห์และอธิบายความเป็นไปทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองต่อปัญหาและสภาพความเป็นจริงของโลกในช่วงเวลานั้น ทฤษฎีของนักสังคมศาสตร์สองกลุ่มซึ่งอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกตามกรอบมโนทัศน์ที่แตกต่างกัน คือ ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization Theory) กับทฤษฎีระบบโลก (World System Theory) จะเข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์โลก เมื่อนักวิชาการถูกผลักดันให้มีปฏิสัมพันธ์และแลกเปลี่ยนทั้งสารสนเทศและแนวคิดทฤษฎีระหว่างกันในทุกกลุ่มสาขาวิชา

ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย (Modernization Theory)

สภาวะสงครามเย็น (Cold War) ส่งผลโดยตรงต่อวงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมศาสตร์อเมริกันในช่วงทศวรรษ 1960s - 1970s พัฒนาการของการวิเคราะห์ที่ความตามแนวทฤษฎีการทำให้ทันสมัย รวมถึงการอธิบายที่เกี่ยวข้อง มักได้รับการพิจารณาว่าเป็นส่วนหนึ่งของการต่อต้านอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และแนวการวิเคราะห์วิพากษ์ทางวิชาการที่เป็นไปตามอุดมการณ์ดังกล่าว โดยอธิบายกระบวนการวิวัฒนาการของสังคมสู่ความทันสมัย (modernity) ภายใต้เงื่อนไของค์ประกอบของการทำให้ทันสมัยด้วยการพัฒนา (development) ตามแนวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ที่จะสามารถทำให้สังคมจารีตพัฒนาสู่สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ได้ แนวคิดดังกล่าวส่งอิทธิพลต่อการอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อขยายความจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสู่ความเป็นไปทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมด้วย ดังเห็นได้จากตัวอย่างที่เด่นชัดในงานของ Cyril E. Black เรื่อง *The Dynamic of Modernization: A Study in Comparative History*⁴⁴ ซึ่งผู้เขียนอธิบายการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งๆ ในทุกด้านเมื่อสังคมนั้นกำลังก้าวเข้าสู่ภาวะความเป็นสมัยใหม่ โดยการเปลี่ยนผ่านนั้นเกิดขึ้นทั้งในด้านภูมิปัญญา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา ซึ่งการเปรียบเทียบกระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ความทันสมัยของสังคมต่างๆ ในรูปแบบนี้จะปรากฏในงานประวัติศาสตร์เปรียบเทียบที่ตามมาอีกเป็นจำนวนมาก

⁴⁴ อ้างใน Bentley, *Shapes of World History*, 8.

คุณูปการที่แนวทฤษฎีการทำให้ทันสมัยมีต่อพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์โลกมิได้อยู่เพียงแค่การอธิบายเงื่อนไขข้อปัจจัยตามแนวทฤษฎีเองเท่านั้น แต่เป็นผลในวงกว้างที่ก่อให้เกิดทั้งการสร้างคำอธิบายที่สอดคล้องและโต้แย้ง ในความพยายามที่จะเข้าใจพลวัตของประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ ตัวอย่างเช่น ในประเด็นการลู่เข้าหากัน (convergence) หรือ Convergence Theory ที่เห็นว่าทุกสังคมกำลังวิวัฒนาการไปร่วมกันบนเส้นทางสู่ความทันสมัยที่ลู่เข้าหากัน ซึ่งในที่สุดทุกสังคมก็จะมีคุณลักษณะต่างๆ ของความทันสมัยร่วมกันนั้น⁴⁵ ได้กลายเป็นประเด็นถกเถียงที่สำคัญประการหนึ่งในการอธิบายวิถีทางของประวัติศาสตร์โลกว่าจะสามารถมองเห็นหรือกำหนดปลายทางได้หรือไม่อย่างไร และ (ถ้ามี) ปลายทางนั้นสำหรับแต่ละสังคมหรือวัฒนธรรมจะลู่เข้าหากันหรือกระจายออกจากกันหรือเป็นไปในรูปแบบอื่นอย่างไร นอกจากนี้ ประเด็นความสำคัญของตะวันตกในฐานะที่เป็นแบบอย่างของความทันสมัยหรือเป็นเป้าหมายของกระบวนการพัฒนาที่เกิดขึ้น ก็เป็นที่ถกเถียงและวิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง ไปจนถึงการหาข้อสรุปหรือข้อปฏิเสธที่ว่า “modernization” กับ “westernization” นั้นคือสิ่งเดียวกันหรือไม่

เพียงแค่นั้นในช่วงทศวรรษ 1970 ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย ก็ถูกโจมตีอย่างหนักจากฝ่ายที่เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อแสดงความก้าวหน้าที่เหนือกว่าของตะวันตกและเป็นความชอบธรรมที่ตะวันตกจะแสดงบทบาทนำในกระบวนการ “พัฒนา” หรือกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลก ฝ่ายผู้วิจารณ์ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยได้พบทางเลือก

⁴⁵ ตัวอย่างจากการอธิบายใน Malcolm Waters, *Globalization* (London : Psychology Press, 2001), 31.

ในการอธิบายกระบวนการดังกล่าวด้วยทฤษฎีที่กำลังเป็นที่สนใจศึกษากันอย่างมากในช่วงเวลานั้นก็คือ ทฤษฎีระบบโลก

ทฤษฎีระบบโลก (World System Theory)

ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 แนวทางการวิพากษ์วิจารณ์ความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นในกระบวนการที่เรียกว่าเป็นการพึ่งพาหรือทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจตั้งแต่ในระบบอาณานิคมศตวรรษที่ 19 ภาวะการพึ่งพาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการอธิบายระบบโลกที่นำเสนอในงานของ Immanuel Wallerstein ตั้งแต่ปี 1974⁴⁶ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นแนวทางการวิเคราะห์ที่สำคัญที่สุดสำนักหนึ่งของวงวิชาการทางสังคมศาสตร์มาจนปัจจุบัน Wallerstein อธิบายประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ภายใต้บริบทของการพึ่งพาในระบบอาณานิคมซึ่งครอบงำโดยระบบทุนนิยมโลกและจักรวรรดินิยมตะวันตก ที่สามารถแสดงให้เห็นความซับซ้อนของพลวัตแห่งประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ได้ชัดเจนดีกว่าการอธิบายตามทฤษฎีการทำให้ทันสมัย

แม้แนวทางการวิเคราะห์ระบบโลกแบบนี้จะเกิดขึ้นและแพร่หลายในตอนแรกจากกลุ่มนักสังคมวิทยา ดังเช่น Wallerstein เอง แต่ภายในเวลาอันสั้นนักวิชาการสาขาต่างๆ รวมทั้งนักประวัติศาสตร์ก็ได้ให้ความสนใจและรับเอาอิทธิพลของมุมมองดังกล่าวไปใช้ในงานของตน ซึ่งต่อมาได้ขยายจากการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์โลกสมัยใหม่ย้อน

⁴⁶ Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century* (New York: Academic Press, 1974).

กลับไปพิจารณาโลกก่อนสมัยใหม่ที่ยึดโยงกับการวิเคราะห์ระบบโลกผ่านช่วงเวลาที่ยาวนานขึ้นด้วย ดังตัวอย่างเช่น ในงานของ A. G. Frank กับ B. K. Gills ที่เสนอให้มองภาพระบบโลกย้อนหลังไปไกลถึงห้าพันปี⁴⁷

ในขณะที่แนวการวิเคราะห์ตามทฤษฎีระบบโลกและการพึ่งพาได้ช่วยเปิดมุมมองและขยายความเข้าใจในการพิจารณาประวัติศาสตร์โลกโดยเชื่อมโยงกับศาสตร์สาขาต่างๆ มากขึ้นนั้น ก็ยังคงมีข้อวิพากษ์วิจารณ์ที่สำคัญถึงข้อจำกัดของการวิเคราะห์ในแนวทางดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ว่าทฤษฎีระบบโลกมุ่งเน้นความสนใจอยู่ที่ระบบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง อันทำให้การทำความเข้าใจกับอดีตในด้านอื่นๆ เช่น วัฒนธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญา ถูกลดทอนอยู่เพียงระดับของปัจจัยทางอุดมการณ์ในองค์ประกอบทางเศรษฐกิจและการเมือง จึงไม่อาจสร้างความเข้าใจในพลวัตของประวัติศาสตร์โลกที่สมดุลหรือสมบูรณ์ได้ นอกจากนี้การที่ทฤษฎีระบบโลกให้ความสำคัญกับตะวันตกเป็นตัวการที่ทำให้เกิดการครอบงำในโลกสมัยใหม่ผ่านช่วงยุคอาณานิคมและทุนนิยมโลกเป็นตัวกำหนดความเป็นไปที่เกิดขึ้น ปัจจัยด้านของมนุษย์ที่ถูกครอบงำหรืออยู่ในดินแดนบริวารและชายขอบทั้งหลายจึงไม่ได้รับการนำมาวิเคราะห์วิจารณ์อย่างมีความหมายด้วย แม้ว่ามนุษย์เหล่านั้นจะมีปฏิกริยาและปฏิสัมพันธ์ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการให้ความร่วมมือหรือการต่อต้าน อันเป็นการแสดงส่วนร่วมในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด การอธิบายด้วยทฤษฎีระบบโลกเท่าที่ผ่านมาจึงถูกวิพากษ์ว่ายังไม่สามารถครอบคลุมประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์

⁴⁷ A. G. Frank and B. K. Gills, *The World System: Five Hundred Years or Five Thousand?* อ้างใน Bentley, *Shapes of World History*, 13.

ของมนุษยชาติโดยรวมทั้งหมดได้⁴⁸

10. นักประวัติศาสตร์อาชีพแห่งศตวรรษที่ 20 กับประวัติศาสตร์โลก

นับตั้งแต่ศตวรรษ 1960 เป็นต้นมา เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในแวดวงนักประวัติศาสตร์อาชีพในส่วนที่สัมพันธ์กับการศึกษาประวัติศาสตร์โลก แนวทางการมองประวัติศาสตร์โลกในเชิงปรัชญาที่เคยถูกมองว่าเป็นงานของพวกนักประวัติศาสตร์สมัครเล่นหรือนักประพันธ์ประชานิยม อย่างเช่น Spengler Wells หรือ Toynbee นั้นจะเริ่มกลับมาสะกิดความคิดและความสนใจของนักประวัติศาสตร์อาชีพที่หมกมุ่นอยู่กับการศึกษาประวัติศาสตร์ในกรอบของรัฐชาติอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพวกเขาต้องร่วมแลกเปลี่ยนทางวิชาการกับนักสังคมศาสตร์สาขาต่างๆ ที่พัฒนาแนวคิดทฤษฎีตลอดจนระเบียบวิธีการศึกษาค้นคว้าไปอย่างมากในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20

ผลงานของนักประวัติศาสตร์สองคนทีกล่าวกันว่ามียุทธิพลอย่างสำคัญต่อพัฒนาการของการศึกษาประวัติศาสตร์โลกในช่วงหลัง ซึ่งจะนำมาพิจารณาในบทความนี้ คือ Leften S. Stavrianos กับ William H. McNeill บทบาทหรือคุณูปการที่แตกต่างกันของทั้งสองต่างก็สะท้อนบริบทความเป็นไปและสาระของพัฒนาการที่จะก่อตัวเป็นกิจกรรมและความเคลื่อนไหวทางวิชาการอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาประวัติศาสตร์โลกต่อมาจนถึงปัจจุบัน

⁴⁸ Bentley, *Shapes of World History*, 14.

การเริ่มใช้ชื่อ “global history” กับพัฒนาการในโรงเรียน และมหาวิทยาลัย: Leften S.Stavrianos

ความสำคัญของสตาวริอานอสส่วนหนึ่งอยู่ที่มโนทัศน์ของเขาเกี่ยวกับมุมมองประวัติศาสตร์โลกที่ครอบคลุมทั้งโลกจนกระทั่งเป็นคนแรก (ที่สุดคนหนึ่ง?) ที่นำชื่อ “global history” มาใช้ในงานของตน ในขณะที่อีกส่วนหนึ่งคือวิสัยทัศน์ของเขาที่สังเกตเห็นคุณูปการของประวัติศาสตร์โลก (ตามกรอบมโนทัศน์ของเขา) ที่พึงมีต่อมนุษยชาติผ่านทางระบบการศึกษา

งานของสตาวริอานอสในช่วงเริ่มแรกเป็นเรื่องเกี่ยวกับภูมิภาคบอลข่านและจักรวรรดิออตโตมัน ซึ่งเป็นพื้นที่นอกขอบเขตความสนใจของคนอเมริกันและคนในโลกส่วนใหญ่ แต่ขณะนั้นโลกเริ่มเข้าสู่ช่วงสงครามเย็นซึ่งสหรัฐอเมริกาก้าวเข้ามามีบทบาทเป็นประเทศผู้นำของโลกและเห็นความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจโลกซึ่งตนเข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่เพียงแต่ความรู้ความเข้าใจของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการของรัฐเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องราวที่ควรจะเป็นความเข้าใจพื้นฐานของพลเมืองอเมริกันทั้งหมด ประวัติศาสตร์โลกจึงเริ่มถูกบรรจุเข้าไปอยู่ในสถาบันการศึกษา นับตั้งแต่การเรียนการสอนในโรงเรียน ไปจนถึงการค้นคว้าวิจัยในมหาวิทยาลัย ใน ค.ศ. 1957 Northwestern University เริ่มโครงการประวัติศาสตร์โลก (Global History Project) ภายใต้การนำของสตาวริอานอสผู้แสดงความหวังว่าแวดวงอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกานั้นขาดความรู้ความเข้าใจอันเหมาะสมเกี่ยวกับโลกภายนอก เขาเห็นว่า “ภูมิภาคศึกษา” (area studies) ไม่ใช่คำตอบเพียงพอที่จะสนองต่อความหวังดังกล่าว เพราะ “การพยายามทำความเข้าใจผู้คนที่ไม่ได้อยู่ในโลกตะวันตกภายในบริบทของคนเหล่านั้นเอง”

อย่างที่นักวิชาการอเมริกันอ้างถึงนั้นก็ยังสะท้อนวิธีคิดที่เป็นอคติแบบตะวันตกอยู่นั่นเอง เขาจึงเสนอว่าวงวิชาการจำเป็นต้องมีมุมมองที่ครอบคลุมทั้งโลกอย่างแท้จริงโดยอยู่เหนือวัฒนธรรมและรัฐทั้งหลายทั้งสิ้น⁴⁹

สตาวริอานอสเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์โลกในโรงเรียนมัธยม ดังที่กล่าวมาในตอนต้นว่าวิชาประวัติศาสตร์ได้เข้าไปอยู่ในโรงเรียนมัธยมมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 แล้ว แต่เป็นไปเพื่อรองรับกระแสความรู้ศึกษาตินิยมตั้งแต่ยุคสมัยนั้นถึงแม้จะมีการสอนวิชา ประวัติศาสตร์ทั่วไป (General History) โดยมีความเกี่ยวข้องกับอารยธรรมอยู่ในวิชาดังกล่าว แต่เรื่องของอารยธรรมที่สอนกันนั้นเป็นเรื่องอารยธรรมตะวันตกหรืออารยธรรมคริสเตียน ซึ่งเป็นพื้นฐานสนับสนุนการสืบมรดกอันทรงคุณค่ามาสู่ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอเมริกันนั่นเอง สตาวริอานอสมีความเห็นและข้อตัดสินใจทางวิชาการที่ชัดเจนในการแยกแยะระหว่างประวัติศาสตร์โลกกับประวัติศาสตร์ตะวันตกหรืออารยธรรมตะวันตกที่สอนกันอยู่ขณะนั้นเมื่อเขาเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดหลักสูตรและการสอนประวัติศาสตร์โลกในโรงเรียน จึงเน้นการต่อต้านกระแสนิยมยุโรปเป็นศูนย์กลาง และพยายามทำวิชาประวัติศาสตร์โลกให้เปิดกว้างครอบคลุมโลกอย่างที่จะเป็น⁵⁰

ผลงานที่สะท้อนมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกของสตาวริอานอส เริ่มตั้งแต่การเข้าไปพัฒนาแบบเรียนในโรงเรียนซึ่งเขาเป็นบรรณาธิการในชื่อเรื่อง *A Global History of Man* (1962) 4 ปีต่อ

⁴⁹ Allardyce, "Toward World History," 48 - 56.

⁵⁰ Ibid., 42.

มาจึงได้ตีพิมพ์ตำราเรื่อง *The World Since 1500: A Global History* (1966) ตำราเล่มนี้ร่วมกับภาคที่สอง คือ *The World to 1500: A Global History* (1970) ย่อรวมเป็น *Man's Past and Present: A Global History* (1971) ได้กลายเป็นตำราประวัติศาสตร์โลกที่ใช้กันอย่างแพร่หลายมากที่สุดชุดหนึ่งในระดับอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา โดยได้แก้ไขปรับปรุงและเปลี่ยนชื่อไปเป็นลำดับ ในบทนำของ *A Global History: From Prehistory to the Present* (1988 - พิมพ์ครั้งที่ 4) เขาเห็นว่า หนังสือเล่มนี้เป็นประวัติศาสตร์โลก (world history) ที่ว่าด้วยเรื่องของโลกทั้งใบ (the entire globe) และครอบคลุมผู้คนทั้งหลายทั้งสิ้น “จากมุมมองเสมือนหนึ่งว่าผู้อ่านถูกนำขึ้นไปอยู่บนดวงจันทร์แล้วมองลงมายังโลกมนุษย์อันกว้างใหญ่ไพศาลของเราทั้งหมด” ภาพรวมนี้จะประมวลเอาประวัติศาสตร์ทั้งของตะวันตกและที่ไม่ใช่ตะวันตก สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เขาเน้นก็คือ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนทั้งหมดตลอดเวลาที่ผ่านมาปฏิสัมพันธ์ที่ว่านี้คือตัวกำหนดกระแสแห่งประวัติศาสตร์ของมนุษย์ ผู้คนทั้งหมดมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและแบ่งปันประวัติศาสตร์โลกร่วมกัน⁵¹

ประวัติศาสตร์โลกกับวงวิชาการ และ World History Association (WHA): William H. McNeill

นักประวัติศาสตร์โลกคนสำคัญที่สุดคนหนึ่ง คือ William H. McNeill ได้รับแรงบันดาลใจจากทอยนบี และเริ่มบุกเบิกการศึกษาประวัติศาสตร์โลกในสถาบันอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา (University

⁵¹ L. S. Stavrianos, *A Global History: From Prehistory to the Present*, 4th ed. (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1988), xi.

of Chicago) งานเขียน *The Rise of the West* (1963) ของเขาต้องการแสดงให้เห็นว่าอารยธรรมต่างๆ ในยูเรเชียมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของแต่ละอารยธรรม รวมทั้งมีการหิบบั่มทักษะและความรู้ใหม่ที่สำคัญจากกันและกัน ทำให้มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา⁵² เขาย้ำว่า การเผชิญหน้ากับคนต่างถิ่นเป็นแรงผลักดันหลักของกลไกแห่งการเปลี่ยนแปลง แนวคิดเรื่องการเผชิญหน้าระหว่างวัฒนธรรมและพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลตามมานี้จะเป็นประเด็นความสนใจของแวดวงการศึกษาประวัติศาสตร์โลกต่อมาจนถึงปัจจุบัน เช่นเดียวกับตัวแมคเนลล์ที่ไม่เคยหยุดนิ่งในการเผชิญหน้ากับความท้าทายใหม่ๆ ในทางวิชาการ เขามีผลงานการศึกษาประวัติศาสตร์โลกชิ้นสำคัญอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นผู้มีบทบาทสูงสุดคนหนึ่งในวงการประวัติศาสตร์ของสหรัฐอเมริกาและของโลก⁵³

หนังสือ *The Rise of the West* ได้รับการพัฒนาเป็นตำราประวัติศาสตร์โลกที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและเป็นแบบอย่างสำคัญของตำราเรียนในมหาวิทยาลัย (ฉบับแปลภาษาไทย ชื่อ *ประวัติศาสตร์โลก* พ.ศ. 2519) ในส่วนของงานที่ติดตามมา แมคเนลล์ได้มีส่วนร่วมสร้างผลงานที่จะกลายเป็นแกนนำในการตีความใหม่เพื่อนำเสนอประวัติศาสตร์โลกที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโลกกับมนุษย์เหนือขอบเขตพรมแดนของรัฐชาติ อาทิ *Plagues and Peoples* (1976) พิจารณาพลวัตหลากหลายของโรคประจำถิ่นและโรคระบาดที่มีต่อผู้คนในสังคมและ

⁵² McNeill, “Changing Shape of World History,” 14.

⁵³ เมื่อแมคเนลล์ถึงแก่กรรมในเดือนกรกฎาคม 2016, บทความล่าสุดจาก World History Association ยกย่องเขาเป็น “The Father of World History” จาก <http://www.thewha.org/> (เข้าถึงเมื่อ 26 สิงหาคม 2016).

วัฒนธรรมต่างๆ ของโลก *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000* (1984) ว่าด้วยการเปลี่ยนผ่านของเทคโนโลยีการทหารที่ตอบสนองต่อพลังทางการตลาด *Mythistory and Other Essays* (1986) เสนอการควมรวมระหว่างสิ่งทีคนในแต่ละสังคมเรียกว่า เรื่องปรัมปรา/ตำนาน (myth) กับประวัติศาสตร์ (history) เข้าด้วยกันอย่างสมดุล เบ็ดเสร็จ และครอบคลุมทั้งโลก โดยสิ่งที่เขานั่นยังคงเป็นเรื่องมรดกของการหยิบยืมข้ามวัฒนธรรม และเชื่อว่า Global Myth จะเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนทั้งหลายเข้าใจสรรพสิ่งที่มีส่วนร่วมและยอมรับในสิ่งที่มีแตกต่างกันได้อย่างดีที่สุด ผลงานชิ้นเด่นซึ่งตีพิมพ์เมื่อเขาอายุ 86 ปี คืองานที่เขาเขียนร่วมกับบุตรชาย คือ John R. McNeill เรื่อง *The Human Web: A Bird's-Eye View of World History* (2003) (ฉบับแปลภาษาไทย ชื่อ *ประวัติศาสตร์มนุษย์ฉบับย่อ* พ.ศ. 2552) ได้รับอิทธิพลแนวคิดและการตีความใหม่ๆ ที่น่าสนใจเข้ามาผสานไว้อีกมาก เช่น การวิเคราะห์แนวประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามความถนัดและความสนใจของบุตรชาย⁵⁴

นักวิชาการร่วมสมัยกับแมคเนลในช่วงต้นๆ ที่มีความสนใจมองประวัติศาสตร์ข้ามพรมแดนเช่น Philip Curtin ผู้เขียน *The Atlantic Slave Trade* (1972) และต่อมาเขียน *Cross-cultural Trade in World History* (1984)⁵⁵ ได้ร่วมกับแมคเนลและกลุ่มนักวิชาการที่มีแนวคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลก ซึ่งกำลังก่อตัวขึ้นเป็นสาขาย่อยของวิชาประวัติศาสตร์นี้ร่วมกันก่อตั้ง World History Association ขึ้นใน ค.ศ.

⁵⁴ แมคเนล, เจ.อาร์. และ วิลเลียม แมคเนล, *ประวัติศาสตร์มนุษย์ฉบับย่อ* (*The Human Web*) (กรุงเทพฯ: มติชน, 2552).

⁵⁵ Bentley, *Shapes of World History*, 18 - 19.

1982 เพื่อขยายแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ที่กว้างขึ้นไม่ว่าจะเป็น การมองข้ามวัฒนธรรม การเปรียบเทียบ หรือการพิจารณาให้ครอบคลุมทั้งโลก WHA ได้มีบทบาทที่เข้มแข็งในการจัดกิจกรรมทางวิชาการ โดยเน้นเครือข่ายนักวิชาการทั่วทั้งโลก และส่งเสริมการเรียนการสอน ตลอดจนการวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์โลกในระดับอุดมศึกษา ในปี 1990 WHA ได้เริ่มออกวารสาร *Journal of World History* ซึ่งได้กลายเป็นเวทีแลกเปลี่ยนทางวิชาการ และเป็นแหล่งรวมผลงานการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการจากทั่วโลก⁵⁶

การสนับสนุนผลักดันโดยเครื่องมือและเครือข่ายทางวิชาการ อย่างเป็นระบบมากขึ้น รวมถึงการแลกเปลี่ยนและพัฒนาบูรณาการกับศาสตร์อื่นๆ ทำให้การศึกษาและการเผยแพร่ผลงานประวัติศาสตร์โลก เติบโตทั้งในเชิงปริมาณ เชิงคุณสมบัติ และความหลากหลาย มีผลงานประวัติศาสตร์เศรษฐกิจและสังคมที่ขยายครอบคลุมเขตพื้นที่อันกว้างไกล จากการศึกษาและการนำเสนอของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงในรุ่นถัดมาจากแมคเนीलและเคอร์ติส เช่น John L. Phelan, Jan Vansina, John Smail, Michael P. Adas และ Patrick A. Manning เป็นต้น รวมทั้งประวัติศาสตร์สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศที่สัมพันธ์กับมนุษยชาติ ซึ่งมีผู้บุกเบิกคนสำคัญอย่าง Alfred W. Crosby ผู้เขียน *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492* (1977) ที่จุดประกายทางความคิดและเป็นพื้นฐานให้กับการศึกษาค้นคว้ารุ่นต่อมาอย่างสำคัญยิ่ง⁵⁷

⁵⁶ ดูรายละเอียดและความเคลื่อนไหวได้ในเว็บไซต์ของสมาคม คือ <http://www.thewha.org/>.

⁵⁷ Alfred W. Crosby, *The Columbian Exchange: Biological and*

11. กระแสโลกาภิวัตน์ กับ ประวัติศาสตร์โลก:

Globalization & Global History

การสลายตัวของสหภาพโซเวียตและการสิ้นสุดของสงครามเย็นเมื่อต้นทศวรรษ 1990 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระแสการเปลี่ยนแปลงที่มีการติดป้ายชื่อว่า โลกาภิวัตน์ (Globalization) กระแสการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อการก่อตัวของการศึกษาและนำเสนอประวัติศาสตร์โลกในอีกแนวหนึ่ง คือ Global History

ความแตกต่างจาก “World History” ที่เคยเรียกกันมาก่อนหน้านั้นอย่างตรงไปตรงมาในเบื้องต้น ก็คือการใช้คำ “global” ซึ่งนอกจากงานของ Stavrianos ที่เคยใช้มาตั้งแต่ทศวรรษ 1960 แล้ว ก็แทบจะไม่มีใครเคยใช้คำนี้สำหรับงานประวัติศาสตร์โลกขึ้นสำคัญมาเลย⁵⁸ จึงอาจกล่าวได้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์และการใช้คำ globalization เป็นเหตุหลักของการใช้คำขยาย global ในทุกที่ รวมถึง global history ซึ่งเริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายตั้งแต่ทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาด้วย

ทั้งนี้ประเด็นสำคัญของการใช้ชื่อเรียกว่า global history ในเชิงสาระนั้น ก็เพื่อเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ของโลกาภิวัตน์ ดังที่ปรากฏในงานของ Bruce Mazlish นักประวัติศาสตร์ผู้อยู่ในกลุ่มแรกของการเขียนงาน global history ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 และสร้างผลงานสืบ

Cultural Consequences of 1492, 4th ed., Contributions in American Studies, no. 2 (Westport, Conn: Greenwood, 1977).

⁵⁸ Dominic Sachsenmaier, *Global Perspectives on Global History: Theories and Approaches in a Connected World*, Reissue edition (Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2011).

เนื่องในแนวทางดังกล่าวมาโดยตลอด มาซลิชให้คำนิยามโดยสรุปว่า global history ก็คือประวัติศาสตร์ของโลกาภิวัตน์ (history of globalization) คือ เป็นช่องทางหนึ่งในการเข้าถึงกระบวนการที่ก่อรูปให้กับโลกที่ได้ผ่านกระบวนการโลกาภิวัตน์มาแล้วจนถึงปัจจุบัน global history จึงเป็นเรื่องที่ว่าด้วยลำดับความเป็นมาและพัฒนาการของโลกาภิวัตน์⁵⁹

ในเวลาต่อมาเมื่อมีการตั้งประเด็นถกถึงความแตกต่างระหว่าง world history กับ global history กันมากขึ้น มาซลิชจึงได้ทบทวนและนำเสนองานของเขาภายใต้ชื่อที่ดัดแปลงไป คือ *The New Global History* (2006) ซึ่งเขาพยายามแยกแยะและยืนยันสิ่งที่เขาเรียกว่า The New Global History โดยบ่งบอกความแตกต่างว่า ในฐานะรูปแบบของการโต้สวนอย่างหนึ่งนั้น world history มีวิธีการเคลื่อนที่และการเปลี่ยนแปลงของตนเอง เขาคิดว่า world history เริ่มเติบโตขึ้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อตระหนักว่ามุมมองแบบที่ใช้ยุโรปเป็นศูนย์กลางนั้นจะใช้ไม่ได้อีกต่อไป เขาเล่าว่า Oswald Spengler กับ Arnold Toynbee คือคนสำคัญที่ปูทางให้กับ world history ซึ่งได้กลายเป็นรูปแบบหลักสูตรหรืองานวิจัยอย่างเป็นทางการโดยการดูแลของมืออาชีพอย่าง William McNeill และนักวิชาการอื่นๆ อีกหลายคน แต่เขาก็ยืนยันว่า world history นั้นแตกต่างจากสิ่งที่เขาเรียกว่า New Global History เพราะในขณะที่ globalization เป็นกระบวนการที่ล้อมรอบเรา

⁵⁹ Bruce Mazlish and Ralph Buultjens, *Conceptualizing Global History* (Boulder: Westview Press, 1993). Reviewed by Jerry H. Bentley, published on H-World (August 1995), (accessed on 28 August 2016).

อยู่ในขณะนั้นนั้น world history กลับยึดขยายออกไปทุกทิศทาง⁶⁰

มาซลิชพยายามอธิบายความแตกต่างระหว่างคำว่า world กับ globe ซึ่งเขาคิดว่าคำเหล่านี้มีธรรมชาติทางประวัติศาสตร์ คำว่า world นั้นมาจาก Middle English หมายถึง การปรากฏอยู่ของมนุษย์ (human existence) โดยสามารถเป็นคำในจินตนาการหรือความคิดที่เป็นนามธรรม เช่น โลกหน้า หมายถึงชีวิตหลังความตาย ในขณะที่คำภาษาละตินว่า globus หมายถึงอะไรที่กลมหรือเป็นทรงกลม อันเป็นความหมายซึ่งมุ่งไปในเชิงพื้นที่⁶¹ Global history นั้นหมายถึงประวัติศาสตร์ของโลกาภิวัตน์ (history of globalization) เป็นกระบวนการที่จะต้องศึกษาในระดับ (พื้นที่ของ) โลก

การอธิบายชื่อเรียกที่สัมพันธ์กับพื้นที่และการรับรู้ลักษณะรูปร่างของพื้นที่นี้ ดูมีเหตุผลและที่มาอันอธิบายได้ ในสมัยที่สตาวริอานอสเริ่มใช้คำ global history นั้น เป็นสมัยบุกเบิกแห่งยุคอวกาศ ที่มนุษย์มองออกไปสู่จักรวาลมากขึ้น และเมื่อมองกลับมายังโลกก็ได้เห็นโลกที่เป็นทรงกลม รวมถึงการที่เราเปรียบเทียบกับมุมมองจากดวงจันทร์มายังโลกนั้น แม้จะเป็นเรื่องของการเปรียบเทียบ แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในช่วงเวลาเดียวกันกับที่ทางการสหรัฐอเมริกากำลังดำเนินการส่งมนุษย์ไปดวงจันทร์รวมถึงการถ่ายภาพของโลกจากดวงจันทร์

อย่างไรก็ตาม การใช้คำ global history ในที่อื่นๆ มักจะไม่ได้มุ่งถกเถียงเอาชนะกับ world history แต่เป็นการอธิบายคำนิยามอย่าง

⁶⁰ Mazlish, *New Global History*.

⁶¹ Bruce Mazlish, "Comparing Global History to World History," *The Journal of Interdisciplinary History* 28, no. 3 (1998), 389.

กว้างๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับกระแสโลกาภิวัตน์ ดังตัวอย่างจาก *Journal of Global History* (เริ่มออกฉบับแรกเมื่อ ค.ศ. 2006 จัดทำโดย Cambridge University Press) ได้ระบุขอบเขตสาระที่เป็นภารกิจของวารสารเอาไว้ ดังนี้

“ถกปัญหาหลักเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ผ่านข้ามมิติเวลา พร้อมกับประวัติศาสตร์อันหลากหลายของโลกาภิวัตน์ ตรวจสอบกระแสต้านโลกาภิวัตน์ รวมถึงกระแสที่วางโครงสร้างบนหน่วยพื้นที่อื่นๆ แสวงหาการอยู่เหนือความแตกต่างที่แบ่งคู่ตรงข้ามระหว่างตะวันตกกับที่เหลือ(นอกจากตะวันตก) ก้าวข้ามเส้นแบ่งดั้งเดิมระหว่างภูมิภาค เชื่อมโยงเนื้อหาระหว่างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมกับประวัติศาสตร์การเมือง และเชื่อมประสานรอยแยกทางแก่นเรื่องของประวัติศาสตร์นิพนธ์ รวมทั้งเป็นเวทีเพื่อการสนทนาระหว่างสาขาวิชาข้ามศาสตร์ ธรรมชาติและศาสตร์ทางสังคมอันหลากหลาย”⁶²

ตามการอธิบายของ Pamela K. Crossley ในหนังสือ *What is Global History?* (2008) นั้น ผู้เขียนได้เกริ่นนำความเป็นมาของการเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของมนุษยชาติในชนบททางประวัติศาสตร์ของผู้คนและสังคมที่แตกต่างกันตั้งแต่ครั้งอดีต จากนั้นจึงพยายามจัดกลุ่มของวิถีทางที่ผู้เขียนประวัติศาสตร์โลกหรือประวัติศาสตร์สากลใช้ในการอธิบายการเปลี่ยนผ่านของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ โดยจัดแบ่งเป็น

⁶² <http://journals.cambridge.org/action/displayJournal?jid=JGH> (accessed on 23 August 2016).

การเบนออกจากกัน (divergence) การลู่เข้าหากัน (convergence) และการระบาดติดต่อกัน (contagion) สิ่งที่น่าสนใจในบทสรุปเมื่อ คروشลีย์กล่าวถึง H.G. Wells (ซึ่งคروشลีย์อ้างถึงเวลส์ตลอดทั้งเล่ม ตั้งแต่หน้าแรก) ในประเด็นที่ว่า เวลส์ไม่ได้ใช้คำว่า โลก (world) สำหรับ ประวัติศาสตร์ในงานของเขา แต่มักใช้คำว่า สากล (universal) คروشลีย์จึงสนใจที่จะให้ความสำคัญของมโนทัศน์เรื่อง สากล นี้ ว่ามีขอบเขตที่กินความเกินกว่าพื้นที่ทางกายภาพ และมีนัยที่จะขยายการ นิยาม global ในงานของเธอให้ครอบคลุมกว้างขวางเช่นนั้นด้วย⁶³

สำหรับเรื่องกรอบเวลาของ global history ในช่วงแรกมักจะเน้น ระยะเวลาในโลกสมัยใหม่ คือไม่เกินห้าร้อยปีหากจะเริ่มจากการเดินทางรอบโลกครั้งแรกของมนุษย์ซึ่งยืนยันสถานะของโลกที่กลม จึงเป็น ข้อแตกต่างระหว่างช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ที่ใหม่กว่าและสั้นกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับ world history ที่เริ่มในจุดไกลพื้นออกไปมาก อย่างไรก็ตามงานทางวิชาการบางชิ้นในระยะหลังที่ถกเถียงว่าด้วย ขอบเขตเวลาของกระบวนการโลกาภิวัตน์มีแนวโน้มที่จะพิจารณาย้อน อดีตเลยกลับขึ้นไปอีก⁶⁴ จึงเป็นไปได้ที่ข้อแตกต่างด้านระยะเวลาระหว่าง global history กับ world history จะลดลง แต่ก็คงจะไม่มากนัก และ global history ก็ยังคงเป็นประวัติศาสตร์ที่ใหม่กว่า world history อยู่ตลอดไป

⁶³ Crossley, 106 - 107.

⁶⁴ ตัวอย่าง เช่น ในงานของ Manfred Steger, *Globalization; A Very Short Introduction* (Oxford U. Press, 2003).

เรื่องสุดท้าย ที่อาจจะเป็นเรื่องสำคัญที่สุดคือการเปรียบเทียบ วัตถุประสงค์หรือจุดหมายปลายทางของการเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่ง world history นับตั้งแต่ยุคโบราณมาจนถึงสมัยใหม่มักจะมีสวนผูกพัน อยู่กับภารกิจที่เป็นนามธรรมในปรัชญาหรือความเชื่อไม่มากนักน้อย จนกระทั่งในช่วงปลายสุดที่เพิ่มความเป็นวิชาการเข้มข้นขึ้นนั้น ก็ยังเน้นใน มิติทางวัฒนธรรมไปจนถึงความห่วงใยในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมจึงมักถูกมองหรือมอง ตนเองในแง่มุมทางอุดมคติอยู่มาก ในขณะที่ global history ซึ่งผูกอยู่ กับเรื่องราวของโลกาภิวัตน์นั้น หลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้รับการพิจารณา ว่าถูกกำหนดโดยเป้าหมายทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะระบบทุนนิยมโลก ที่ทำให้พรมแดนของภูมิลักษณ์นั้นลดถอยความสำคัญลง อย่างไรก็ตามนัก ประวัติศาสตร์โลกที่เขียนเรื่อง global history ดังเช่น Bruce Mazlish ยังยืนยันภารกิจสำคัญของ global history รวมทั้ง globalization ที่จะ นำโลกและมนุษยชาติสู่การยกระดับทางศีลธรรมที่สูงขึ้น (higher morality) และการสร้างมนุษยชาติแห่งโลก (global humanity) เป็นจุด หมายปลายทางที่เห็นได้จริงและทำได้จริงในอนาคต⁶⁵

12. บทสรุปและเสนอแนะ: นัยและคุณูปการ สำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

ในช่วงเวลาที่แวดวงวิชาการกำลังมุ่งความสนใจไปที่การก้าวข้าม ความเป็นชาติหรือ transnational turn และการศึกษาประวัติศาสตร์ กำลังขยายหรือเคลื่อนไปสู่ประวัติศาสตร์ข้ามชาติ (transnational history) อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์

⁶⁵ Mazlish, *New Global History*, 80 - 102.

ในโลกปัจจุบันนี้ การพินิจศึกษาบริบทของการคิดและการจำ ที่เป็นเงื่อนไขของประวัติศาสตร์นิพนธ์อันเป็นที่มาของประวัติศาสตร์โลก สามารถให้แง่มุมในการพิจารณาตลอดจนองค์ความรู้จากสารสนเทศที่จะสามารถนำไปใช้ในการตระเตรียมพื้นฐานรองรับการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาและการนำเสนอประวัติศาสตร์ไทยในอนาคตอันใกล้ได้เป็นอย่างดี

พัฒนาการของมโนทัศน์เรื่องประวัติศาสตร์โลกของตะวันตกสะท้อนให้เห็นความเป็นไปของการเชื่อมต่อและภาวะการได้เชื่อมต่อกัน (connection/connectedness) ผ่านการเดินทางและการติดต่อสื่อสารตลอดจนนวัตกรรมทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้การรับรู้ “โลก” นั้นเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน รวมทั้งภัยคุกคาม อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และโรคระบาด ล้วนเป็นตัวกระตุ้นให้การเชื่อมต่อและความตระหนักในความสำคัญของการเชื่อมต่อเพิ่มขึ้นอย่างเท่าทวีคูณ

ปฏิกริยาของนักประวัติศาสตร์ตะวันตกที่เป็นผลมาจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดกระแสความเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์นิพนธ์ ไม่ว่าจะเป็นในด้านของระเบียบวิธีหรือการกำหนดเป้าหมายของการเขียนประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดการทบทวนและการสร้างทางเลือกในกรณีที่จะเป็นไปได้

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสผลักดันสู่การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ก็ยังมีปัจจัยที่เป็นตัวถ่วงชะลอการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอยู่บางประการ การยึดติดกับกรอบรัฐชาติ ความเป็นชาติ หรือชาตินิยม น่าจะเป็นเงื่อนไขที่มองเห็นได้ชัดที่สุด ในขณะที่อุปสรรคทางสังคมและ

วัฒนธรรม เช่น การแบ่งแยกทางชาติพันธุ์หรือท้องถิ่นนิยม ความแตกต่างทางภาษาในการสื่อสาร และที่หนักที่สุดคงจะเป็นเรื่อง (การขาด) ขันติธรรมทางความเชื่อและศาสนา ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ผสมผสานเข้ากับชาตินิยมที่เป็นตัวนำ

ทั้งนี้มิได้หมายความว่า การเลียนแบบอย่างในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงตามแบบตะวันตกจะเป็นสิ่งที่พึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอไป แต่อย่างน้อยที่สุดการเรียนรู้ในทางประวัติศาสตร์เรื่องนี้ น่าจะส่งผลต่อการทบทวนเงื่อนไขปัจจุบันที่กำหนดแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย เพื่อให้เห็นทางเลือกและโอกาสความเป็นไปได้ อันจะช่วยลดทอนความหวั่นกลัวในอนาคตและการตกอยู่ในภาวะจำยอมทั้งทางสังคมและทางวิชาการลงได้บ้าง

สำหรับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสาระที่น่าจะมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมกันต่อไปจากผลงานการศึกษาชิ้นนี้คงจะมีอยู่ด้วยกันอย่างกว้าง ๆ สองประการ คือ ประการแรก การขยายความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับมุมมองประวัติศาสตร์ในระดับโลก ซึ่งมีได้จำกัดอยู่เพียงเรื่องของ world history กับ global history เท่านั้น แต่ยังมีแนวทางการวิเคราะห์ที่น่าสนใจ และมีคุณูปการอีกมากมาย ดังตัวอย่างการจัดรูปแบบวิธีการศึกษาซึ่งปรากฏในงานเรื่อง *Thinking History Globally* ของ Diego Olstein⁶⁶ ซึ่งได้จัดระบบสาขาวิชาหรือแนวคิดทฤษฎีการศึกษาประวัติศาสตร์ในระดับโลกไว้ถึง 12 แบบในสี่กลุ่มด้วยกัน (โดยมี world history กับ global history เป็นสองแบบที่รวมอยู่ในนั้นด้วย แต่อยู่คนละกลุ่ม) รวม

⁶⁶ Diego Olstein, *Thinking History Globally* (Palgrave Macmillan, 2014).

ถึงอภิปรายและยกตัวอย่างเปรียบเทียบการศึกษาในแต่ละรูปแบบด้วยการทำความเข้าใจทางเลือกวิธีคิดเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในระดับโลก ดังกล่าว นอกจากนี้จะส่งผลโดยตรงต่อการเลือกประเด็นและการออกแบบการวิจัยต่อไปในอนาคตแล้ว ยังส่งผลต่อการเชื่อมต่อระหว่างศาสตร์กับแขนงวิชาอื่น ๆ ในลักษณะที่เป็นสหศาสตร์หรือสหสาขาวิชาได้อย่างเหมาะสมด้วย

ประการที่ 2 ในแง่การประยุกต์แนวคิดทฤษฎีเข้ากับเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่สามารถหยิบยืมหรือเทียบเคียงนำมาใช้ได้ จะพบว่า นอกจากเรื่องราวของนักคิดชาวตะวันตกที่นำมาศึกษาในครั้งแล้ว ยังมีประเด็นศึกษาที่ครอบคลุมเรื่องราวของผู้คนหรือดินแดนใกล้เคียงประเทศไทย โดยใช้ทฤษฎีหรือแนวการอธิบายที่น่าสนใจ งานในลักษณะดังกล่าวจะสามารถมีคุณูปการทางการค้นคว้าวิจัยได้เป็นอย่างดี ดังตัวอย่างเช่น *Strange Parallels: Southeast Asia in Global Context* ของ Victor Lieberman⁶⁷ ซึ่งให้แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภายในกรอบการวิเคราะห์ประวัติศาสตร์โลกเชิงเปรียบเทียบ (แบบหนึ่ง) งานในลักษณะนี้มีคุณูปการต่อผู้อ่านทั้งในด้านแนวคิด เนื้อหา และการใช้แนวคิดจัดกระทำกับเนื้อหา ไปพร้อมกัน สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับนักวิจัยได้ต่อไปอีก

⁶⁷ Victor Lieberman, *Strange Parallels: Southeast Asia in Global Context, c.800 - 1830* (U. of Michigan, 2003).

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

ทองที่ชาญ ทองใหญ่. *ประวัติศาสตร์สากล*. พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพ
บรรณาการ, 2481.

วิลเลียม เอช. แมคเนील. *ประวัติศาสตร์โลก*. แปลโดย สุจิตรา วุฒิเสถียร
และคนอื่นๆ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2519.

วิศรุต พึ่งสุนทร. *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ตะวันตกก่อนคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบ*.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2556.

สิริ เปรมจิตต์. *ประวัติศาสตร์โลก แต่ยุคดึกดำบรรพ์ 2 พันล้านปีถึง
ปัจจุบัน*. พระนคร: ส.ธรรมภักดี, 2499.

แมคเนील, เจ.อาร์. และ วิลเลียม แมคเนील. *ประวัติศาสตร์มนุษย์ฉบับย่อ
(The Human Web)*. แปลโดย คุณากร วาณิชยวิรุพณ์. กรุงเทพฯ:
มติชน, 2552.

แสงโสม เกษมศรี. *ประวัติศาสตร์สากลยุคปัจจุบัน (ค.ศ. 1453 - 1914)*.
กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

เอกสารภาษาต่างประเทศ

Allardyce, Gilbert. "Toward World History: American Historians and the Coming of the World History Course." *Journal of World History*. 1:1 (Spring 1990), 23 - 76.

Amsden, Alice Hoffenberg. *The Rise of "the Rest": Challenges to the West from Late-Industrializing Economies*. New York, N.Y.: Oxford University Press, 2001.

Barraclough, Geoffrey. *Main Trends in History*. New York: Holmes & Meier, 1979.

Bentley, Jerry H. "Cross-Cultural Interaction and Periodization in World History." *American Historical Review* 101, no. 3 (1996), 749 - 770.

Bentley, Jerry H. *Shapes of World History in 20th Century Scholarship*. Washington, D.C.: American Historical Assn, 1995.

Bentley, Jerry H. "The Task of World History". in *The Oxford Handbook of World History*. Edited by Jerry H. Bentley. Oxford: Oxford University Press, (2011), 1 - 16.

Bentley, Jerry H. "Why Study World History." *World History Connected* 5, no. 1 (October 2007). <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/5.1/bentley.html>.

Bentley, Jerry H., ed. *The Oxford Handbook of World History*. Oxford Handbooks in History. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Braudel, Fernand. *A History of Civilizations*. New York, N.Y.: A. Lane, 1994.

Christian, David, ed. *The Cambridge World History*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. <http://universitypublishingonline.org/ref/id/histories/CBO9781139194662>.

Crosby, Alfred W. *The Columbian Exchange: Biological and Cultural Consequences of 1492*. 4th ed. Contributions in American Studies, no. 2. Westport, Conn: Greenwood, 1977.

Crossley, Pamela Kyle. *What Is Global History?* Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity, 2008.

Curtin, Philip D. *Cross-Cultural Trade in World History*. Studies in Comparative World History. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Diamond, Jared M. *Guns, Germs, and Steel: The Fates of Human Societies*. New York: W.W. Norton, 2005.

De Jong, Janny. "World history : a brief introduction," 2011. [http://www.rug.nl/research/portal/publications/world-history--a-brief-introduction\(03f07613-16de-495d-a314-04f591a66e-ae\)/export.html](http://www.rug.nl/research/portal/publications/world-history--a-brief-introduction(03f07613-16de-495d-a314-04f591a66e-ae)/export.html).

Geyer, Michael, and Charles Bright. "World History in a Global Age." *The American Historical Review* 100, no. 4 (October 1, 1995), 1034 - 1060.

Harman, Chris. *A People's History of the World: From the Stone Age to the New Millennium*. London ; New York: Verso, 2008.

Hunt, Lynn. "The Challenge of Globalization". In *Writing History in the Global Era*. Edited by Lynn Hunt. New York: W. W. Norton & Company, (2015), 44 - 77.

Knudsen, Ann-Christina L., and Karen Gram-Skjoldager. "Historiography and Narration in Transnational History." *Journal of Global History* 9, no. 01 (March 2014), 143 - 161.

Manning, Patrick. *Migration in World History*. 2nd ed. Themes in World History. London: Routledge, 2013.

_____. *Navigating World History: Historians Create a Global Past*. New York: Palgrave/Macmillan, 2003.

Mazlish, Bruce. "Comparing Global History to World History." *The Journal of Interdisciplinary History* 28, no. 3 (January 1, 1998), 385 – 395.

_____. *The New Global History*. New York: Routledge, 2006.

McNeill, J. R., and William H. McNeill. *The Human Web: A Bird's-Eye View of World History*. W. W. Norton & Company, 2003.

McNeill, William H. "The Changing Shape of World History." *History and Theory* 34, no. 2 (1995), 8 - 26.

McNeill, William H. *Mythistory and Other Essays*. Chicago: University of Chicago Press, 1986.

McNeill, William H. *The Pursuit of Power: Technology, Armed Force, and Society since A.D. 1000*. Chicago: University of Chicago Press, 1982.

McNeill, William H. *The Rise of the West ; a History of the Human Communtiy*. Chicago: University of Chicago Press, 1963.

McNeill, William H. *A World History*. New York: Oxford University Press, 1967.

O'Brien, Patrick. "Historiographical Traditions and Modern Imperatives for the Restoration of Global history." *Journal of Global History* 1, no. 1 (March 1, 2006), 3 - 39.

Olstein, Diego. *Thinking History Globally*. New York: Palgrave Macmillan, 2015.

"Oxford Centre for Global History." Accessed May 4, 2014. <http://global.history.ox.ac.uk/>.

Pieterse, Jan Nederveen. *Globalization and Culture: Global M lange*. Rowman & Littlefield Publishers, 2009

Sachsenmaier, Dominic. *Global Perspectives on Global History: Theories and Approaches in a Connected World*. Reissue edition. Cambridge, UK ; New York: Cambridge University Press, 2011.

Sachsenmaier, Dominic. "World History as Ecumenical History?" *Journal of World History* 18, no. 4 (December 2007), 465 - 489.

Salles, Jean-Francois. "Writing World History: Which World?" *The Asian Review of World Histories* 3, no. 1 (January 31, 2015), 11 - 35.

Saunier, Pierre-Yves. *Transnational History. Theory and History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2013.

Spengler, Oswald, and Charles Francis Atkinson. *The Decline of the West ; Authorized Translation*. New York: A.A. Knopf, 1926.

Stavrianos, Leften Stavros. *A Global History: From Prehistory to the Present*. 5th ed. Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall, 1991.

_____. *A Global History; the Human Heritage*. 3rd ed. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall, 1983.

_____. *The World since 1500; a Global History*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall, 1966.

Stearns, Peter N. *Consumerism in World History: The Global Transformation of Desire*. Themes in World History. London: Routledge, 2001.

____. "World History: Curriculum and Controversy." *World History Connected* 3, no. 3 (July 2006). <http://worldhistoryconnected.press.illinois.edu/3.3/stearns.html>.

____. *World History: The Basics*. T. London ; New York: Routledge, 2011.

Steger, Manfred B. *Globalization: A Very Short Introduction*. Very Short Introductions 86. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Toynbee, Arnold. *A Study of History*. London: Oxford University Press, 1955.

Wallerstein, Immanuel. *World-Systems Analysis; An Introduction*. Durham and London: Duke University Press, 2004.

Wells, H. G., Raymond W. Postgate, and George P. Wells. *The Outline of History ; Being a Plain History of Life and Mankind*. New rev. ed. Garden City, N.Y: Doubleday, 1971.

Wood, Alan Thomas. *Asian Democracy in World History*. Themes in World History. New York: Routledge, 2004.